

HAFIZLIK KONULU LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR ANALİZ

Adem GÜNEŞ

Prof. Dr., Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı

Prof. Dr., Amasya University, Faculty of Theology, Department of Religious Education

Amasya / Türkiye

adem.gunes@amasya.edu.tr

<https://ror.org/00sbx0y13>

Hasan Hüseyin VELİOĞLU

Millî Eğitim Bakanlığı, Yüksek Lisans, Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Eğitimi Anabilim Dalı

Ministry of National Education, Master's Degree, Amasya University, Faculty of
Theology, Department of Religious Education

Amasya / Türkiye

hv60@outlook.com.tr

<https://ror.org/00jga9g46>

Atıf | Cite as

Güneş, Adem – Velioğlu, Hasan Hüseyin. “Hafızlık Konulu Lisansüstü Çalışmalar Üzerine Bir Analiz”.

Amasya İlahiyat Dergisi, Özel Sayı (Mart 2026): 502-542.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1840521> | <https://aid.amasya.edu.tr>

MAKALE BİLGİLERİ | ARTICLE INFORMATION

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Süreç:

Gönderim Tarihi: 11 Aralık 2025

Kabul Tarihi: 16 Mart 2026

Yayınlanma Tarihi: 25 Mart 2026

Hakemlik Süreci:

Bu makale, editöryal ön değerlendirmeyi takiben çift taraflı kör hakemlik süreci kapsamında en az iki dış hakem ve bir iç hakem tarafından değerlendirilmiştir.

Benzerlik Taraması:

Makale, intihal tespit yazılımları (İntihal.net / Turnitin / iThenticate) kullanılarak taranmıştır.

Araştırma Etiği Beyanı:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine riayet edilmiş; yararlanılan tüm kaynaklar eksiksiz biçimde kaynakçada belirtilmiştir..

Yapay Zeka Etik Beyanı:

Yazarlar, bu makalenin hazırlanması sırasında yapay zeka tabanlı hiçbir araç veya uygulamanın kullanılmadığını beyan ederler. Tüm içerik, yazarlar tarafından kabul görmüş bilimsel araştırma yöntemleri ve etik standartlara uygun olarak üretilmiştir

Etik Kurul Onayı:

Bu çalışma, etik kurul onayı gerektirmeyen nitelikte olup veriler literatür taraması ve yayımlanmış kaynaklara dayanmaktadır.

Yazar Katkıları:

Araştırma Tasarımı: AG (%55) – HHV (%45) | Veri

Toplama: AG (%45) – HHV (%55) | Veri Analizi ve

Yorumlama: AG (%50) – HHV (%50) | Makalenin

Yazımı: AG (%50) – HHV (%50) | Revizyon ve Yayına

Hazırlık: AG (%50) – HHV (%50).

Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansman Bilgisi:

Bu araştırma için herhangi bir fon, hibe veya finansal destek alınmamıştır.

Telif Hakkı ve Lisans:

Yazarlar, yayımlanan çalışmalarının telif hakkını muhafaza eder. Bu çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Bildirim:

ilahiyyatdergi@amasya.edu.tr |

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/amailad/policy>

Article Type:

Research Article

Article History:

Received: 11 December 2025

Accepted: 16 March 2026

Published: 25 March 2026

Peer Review:

Following an initial editorial screening, this article was evaluated through a double-blind peer review process by at least two external reviewers and one internal reviewer.

Plagiarism Check:

The manuscript was screened for plagiarism using similarity detection software (İntihal.net / Turnitin / iThenticate).

Ethical Statement:

The authors confirm that this study was conducted in accordance with the principles of academic research and publication ethics, and that all sources used are appropriately cited.

Artificial Intelligence Ethical Statement:

The authors declare that no AI-based tools or applications were used during the preparation of this manuscript. All content was produced by the authors in compliance with accepted scholarly research methods and ethical standards.

Ethics Committee Approval:

This study does not require ethics committee approval, and the data are based on a literature review and published sources.

Author Contributions:

Study Design: AG (55%) – HHV (45%) | Data

Collection: AG (45%) – HHV (55%) | Data Analysis

and Interpretation: AG (50%) – HHV (60%) |

Manuscript Writing: AG (50%) – HHV (50%) |

Revision and Submission Process: AG (50%) – HHV (50%).

Conflict of Interest:

The authors declare no conflict of interest.

Grant Support:

This research received no specific grant from any funding agency, commercial entity, or non-profit organization.

Copyright & License:

The authors retain the copyright of their work. This article is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Complaints:

ilahiyyatdergi@amasya.edu.tr |

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/amailad/policy>

Öz

Hafızlık, İslam eğitim geleneğinin en eski ve en önemli Kur'an öğretim modellerinin başında gelmektedir. Asırlar boyunca klasik yöntem ve yaklaşımlarla sürdürülen bu gelenek ülkemizde örgün eğitimle birlikte yürütülen yeni bir modelle çeşitlendirilmiştir. Son yıllarda hafızlık eğitimindeki bu gelişme ve hareketlilik, lisansüstü düzeydeki akademik çalışmalara da yansyarak bu konuda yapılan tezlerin sayıca artmasında etkili olmuştur. Bu araştırma, Türkiye'de hafızlık eğitimi konusunu merkeze alan lisansüstü tezlerin muhteva bakımından analizini gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın temel amacı; hafızlık eğitime dair tezleri yıllara, türlerine, kullandıkları araştırma yöntemlerine göre ele almak; tezlerin elde ettiği bulgular ışığında hafızlık eğitiminde ortaya çıkan sorunları ortaya koymak ve bu doğrultuda önerilerde bulunmaktır. Çalışma kapsamında, nitel yaklaşım benimsenmiş ve veri toplama kısmında doküman analizi yöntemine müracaat edilmiştir. Bu bağlamda, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi arşivinde yer alan ve doğrudan hafızlık eğitimiyle alakalı olduğu tespit edilen 45 yüksek lisans ve 3 doktora tezi incelenmeye tâbi tutulmuştur. Tezler; yayımlandıkları yıllar, kullandıkları yöntemler, işledikleri konu başlıkları ve yoğunlaştıkları program alanları çerçevesinde tasnif edilmiştir. Araştırma neticesinde, hafızlık eğitimi üzerine kaleme alınan tezlerin 2018 yılı sonrasında önemli bir artış gösterdiği müşahade edilmiştir. Tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans seviyesinde ve nitel yaklaşıma dayalı olarak hazırlandığı, doktora düzeyindeki çalışmaların ise oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, hafızlık eğitim sürecinde öğrenciler, motivasyonu sürdürme, sosyal ihtiyaçların ve oyun gereksiniminin yeterince karşılanması konusunda sorunlar yaşamaktadırlar. Bulgulara göre çocukluk döneminde hafızlığa başlamanın getirdiği bazı sorunlar bulunmakta ve öğrencilerin öğrenme stilleri konusundaki bireysel farklılıklar çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Aile-kurs-okul iş birliğinin sürekliliğinde sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca hafızlık süreci sonrası hafızlığın takibi yeterince yapılmamaktadır. Bu gibi sorunlar, hafızlık eğitiminin pedagojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla daha derinlikli olarak ele alınmasını ve uluslararası modellerin daha nitelikli olarak incelenerek uygulanabilir taraflarının modellenmesini gerektirmektedir. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurslar ile Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı örgün öğretim kurumları arasındaki uygulama farklılıklarının bertaraf edilmesi, bununla birlikte öğrenci merkezli, bireysel farklılıkları karşılayan öğretim modellerinin oluşturulması konusunda hem akademik bakımdan hem de uygulayıcılar düzeyinde çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Hafızlık, Lisansüstü tezler, İçerik analizi, Betimsel analiz.

An Analysis of Postgraduate Theses on Qur'anic Memorization

Abstract

Qur'anic memorization is one of the oldest and most important models of Qur'anic instruction in the Islamic educational tradition. This tradition, which has been carried out for centuries using classical methods and approaches, has been diversified in our country with a new model conducted alongside formal education. In recent years, this development and dynamism in Qur'anic memorization have been reflected in postgraduate academic studies in this field, contributing to an increase in the number of theses on the subject. This research aims to analyze the content of postgraduate theses focusing on hafiz education in Turkey. The main objective of the study is to examine theses on Qur'anic memorization education according to years, types, and research methods used; to reveal the problems that arise in Qur'anic memorization in light of the findings of the theses; and to make recommendations in this direction. Within the scope of the study, a qualitative approach was adopted, and document analysis was used for data collection. In this context, 45 master's theses and 3 doctoral dissertations found in the archives of the National Thesis Center of the Council of Higher Education and determined to be directly related to Qur'anic memorization were examined. The theses were classified according to the years they were published, the methods they used, the subject headings they covered, and the program areas they focused on. The research revealed that there has been a significant increase in theses written on Qur'anic memorization since 2018. It was found that the vast majority of theses were prepared at the master's level and based on a qualitative approach, while doctoral-level studies were quite limited. In light of the findings, students in the hafiz education process experience problems in maintaining motivation and adequately meeting their social needs and play requirements. There are some problems associated with starting hafiz education at an early age, and individual differences in students' learning styles are largely ignored. Problems may arise in the continuity of the family-Qur'an course-school collaboration. Furthermore, sufficient follow-up of memorization is not carried out after the memorization process. Such problems require a more in-depth examination of the pedagogical, psychological, and sociological dimensions of memorization education and the modeling of the applicable aspects of international models through more qualitative analysis. Furthermore, it is necessary to eliminate the differences in practice between courses affiliated with the Presidency of Religious Affairs and formal education institutions affiliated with the Ministry of National Education, and to carry out studies at both the academic and practitioner levels to create student-centered teaching models that accommodate individual differences.

Keywords: Religious education, Qur'anic memorization, Postgraduate theses, Content analysis, Descriptive analysis.

Giriş

Hafızlık eğitimi, İslâm ilim ve eğitim geleneğinin en kadîm usullerinden biri olarak kabul edilmekte olup, asırlar boyunca kesintisiz bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Nübüvvet devrinde, Kur'ân-ı Kerîm'in muhafazasını temin etmek amacıyla hafızlık teşvik edilmiş, hafızlar methedilmiş ve sahâbe arasında pek çok kişi bu görevi üzerine alarak ilk hâfızlar zümresinde yer almıştır. Hafızlık geleneği, zamanla çeşitli yöntem ve tekniklerle şekillenerek geliştirilmiş ve İslâm dünyasında müstakil bir eğitim sahası olarak itibar görmeyi başarmıştır.¹

Tarihî süreçte hafızlık eğitimi, farklı coğrafyalarda ve medeniyetlerde çeşitli yöntemlerle icra edilmiştir. Osmanlı medreselerinde hafızlık, klasik İslâm eğitim anlayışının önemli bir şartı olarak kabul edilmiş, öğrencilerin hem dinî ilimlerde hem de Kur'ân ezberinde ilerlemeleri teşvik edilmiştir.² Endülüs, Selçuklu ve bilhassa Osmanlı gibi İslâm medeniyetinin zirveye ulaştığı dönemlerde hafızlık eğitimi hususunda ihtisaslaşmış müesseseler inşâ edilmiş, "dârü'l-huffâz" ve "dârü'l-kurrâ" gibi kurumlar vasıtasıyla hâfız yetiştiriciliği kurumsal bir hüviyet kazanmıştır.³ Cumhuriyet döneminde ise hafızlık eğitimi yaklaşık bir asrı aşkın bir süredir resmi olarak Diyanet İşleri Başkanlığının uhdesinde Kur'an kurslarında yürütülmektedir. Günümüzde ise hafızlık eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından yürütülen geleneksel hafızlık eğitiminin yanında, örgün din eğitimi kurumu olan imam hatip okullarına da entegre edilerek yürütülmektedir. Özellikle örgün eğitimle birlikte hafızlık programlarının yaygınlaşması, bu sahada akademik çalışmaların artmasına ve eğitimin pedagojik boyutlarıyla daha sistemli biçimde değerlendirilmesine vesile olmuştur.⁴

1. Problem

Hafızlık eğitimi, Kur'ân-ı Kerîm'in ezberlenmesini içeren bir süreç olmanın yanında, bireyi psikososyal bakımdan da etkileyen çok boyutlu

¹ Suat Cebeci, "Kur' an Öğretim Geleneği Olarak Hafızlık Eğitimi", *Diyanet İlmi Dergi* 46/4 (2010), 8-21.

² Rahime Kuloğlu- Faruk Kanger, "Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesinin Yönetimsel Açudan Değerlendirilmesi", *Uslul İslam Araştırmaları* 38/38 (2022), 139-170.

³ Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kur'ân Eğitim Merkezleri: Dârülkurrâlar ve Sıbyan Mektepleri", *Edebali İslamiyat Dergisi* 1/2 (2017), 43-60.

⁴ Hüseyin Algur, *Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları* (Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

bir eğitim biçimidir. Son yıllarda Kur'an kurslarının yaygınlaşması, imam hatip ortaokulları ve liselerindeki hafızlık proje sınıflarının artması, bu eğitim modelinin yapısını, etkinliğini ve öğrencilerin gelişimine olan çok boyutlu etkilerini incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Toplumsal ve dini yaşantıdaki güncel konumu nedeniyle, bu eğitim sürecine yönelik akademik alanda da araştırma düzeyinde ilgi artmıştır. Bu kapsamda, hafızlık eğitiminin tarihsel ve pedagojik boyutlarının yanı sıra, öğrencilerin akademik başarıları, psikolojik durumları ve sosyal entegrasyonları üzerindeki etkileri, eğitimciler, ebeveynler ve karar vericiler için kritik öneme sahip konular haline gelmiştir.⁵ Bu araştırmanın temel motivasyonu, Türkiye'de hafızlık eğitimi alanında yapılan lisansüstü çalışmaların bütüncül bir analizini yaparak, alandaki mevcut bilgi birikimini sistematik bir şekilde ortaya koymak ve kullanılan metodolojik yaklaşımları, ele alınan temel sorunları sistematize etmektir. Bu inceleme, hem geçmişte yapılan çalışmaların güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyacak hem de gelecekteki araştırmalar için sağlam bir zemin hazırlayarak, hafızlık eğitiminin kalitesini artırmaya yönelik somut önerilerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu doğrultuda araştırmanın temel problemini “*Türkiye’de hafızlık eğitimi üzerine yazılan lisansüstü tezlerin içerik durumları nasıldır?*” sorusu oluşturmaktadır.

Bu ana problem doğrultusunda aşağıdaki sorular araştırmanın alt problemlerini oluşturmaktadır:

- *Türkiye’de hafızlık eğitimiyle ilgili yazılan lisansüstü tezler, yıllara göre nasıl bir dağılım arz etmektedir?*
- *İlgili tezlerde hangi araştırma yöntemleri ve desenleri tercih edilmiştir?*
- *Tezlerde hangi konu başlıkları ve temalar ön plana çıkmaktadır?*
- *Hafızlık eğitiminin öğrencilerin psikososyal gelişimlerine etkisi ne şekilde ele alınmıştır?*
- *Hafızlık süreçlerinde karşılaşılan başlıca sorunlar nelerdir?*

2. Amaç ve Önem

Araştırmanın temel amacı, Türkiye’de hafızlık eğitimi üzerine hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerini içerik analizi yöntemiyle

⁵ Adem Güneş, “Hafızlık Eğitiminin Öğrencilerin Sosyal ve Özgüven Gelişimlerine Etkisi- Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan İHO Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 1/53 (2020), 263-286.

inceleyerek alandaki bilimsel yazını sistematik bir biçimde ortaya koymaktır. Son yıllarda artış gösteren lisansüstü çalışmaların yıllara, tercih ettikleri yöntemlere, odaklandıkları temalara ve ele aldıkları problem alanlarına göre tespit edilerek hafızlık eğitim literatürünün genel görünümünün bütüncül bir çerçevede değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Özellikle örgün eğitimle eş zamanlı yürütülen hafızlık süreçlerinde ortaya çıkan imkânların ve karşılaşılan zorlukların belirlenmesi, bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Araştırma, hafızlık eğitiminin akademik başarı, manevî gelişim ve sosyal uyum gibi çok boyutlu etkilerini ele alan tezleri analiz etmekte, bu doğrultuda hem bireysel hem de kurumsal düzeyde daha etkili ve sürdürülebilir bir eğitim zemini oluşturulmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Kadim bir eğitim modeli olarak hafızlık eğitiminin tez düzeyindeki akademik çalışmalarda nasıl ele alındığını ortaya koyması bakımından çalışma, literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır. Elde edilen bulguların, eğitim politikalarının şekillenmesine, müfredat geliştirme süreçlerine ve hafızlık eğitiminin niteliğinin artırılmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca çalışma, gelecekte yapılacak araştırmalar için bir literatür analizi sunması bakımından da önem arz etmektedir.

3. Yöntem ve Desen

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı esas alınmış, buna uygun olarak “*doküman analizi*” tekniği kullanılmıştır. Çalışma, hafızlık eğitimi alanında yazılan yüksek lisans ve doktora tezlerini “*içerik analizi*” deseniyle ele alan betimsel bir araştırmadır.

Nitel araştırma yaklaşımı, belirli bir olay yahut olguyu derinlemesine analiz ederek, mevcut verilerin daha iyi anlaşılmasına imkân tanır.⁶ İçerik analizi ise araştırma konusunu bütüncül ve sistematik bir şekilde değerlendirme imkânı sunmakta; verilerdeki tekrar eden temaların, ortak yaklaşımların ve dikkat çeken sorunların ortaya çıkarılmasına katkı sağlamaktadır.⁷

⁶ Bilgen Kırıl, “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/15 (2020), 170-189.

⁷ Eser Ültay vd., “Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi”, *İbad Sosyal Bilimler Dergisi* 1/10 (2021), 188-201.

4. Veri Toplama Süreci ve Analiz

Bu araştırmanın temel veri kaynaklarını, Türkiye’de hafızlık eğitimi üzerine yazılmış yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturmaktadır. Çalışmanın sınırlarını belirleyen esas unsur, yalnızca YÖKTEZ bünyesinde kayıtlı “hafızlık” ve “hafızlık eğitimi” konulu lisansüstü çalışmaların dikkate alınmış olmasıdır. Araştırmada 2005-2024 yılları arasında tamamlanan ve veri bütünlüğünü temin edebilmek amacıyla tam metnine ulaşılabilen tezler değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda, araştırmanın verileri, YÖKTEZ veri tabanında anahtar kelime taraması ile belirlenen ve yukarıda zikredilen kriterlere uygun tezlerden teşekkül etmiştir. İlgili tezler yayın yılı, araştırma metodu, ele aldığı ana tema, problem sahası gibi kategorilere göre tasnif edilmiştir. Verilerin çözümleme sürecinde iki temel analiz yöntemi benimsenmiştir. Tezler, yayın yıllarına, araştırma türlerine, kullanılan yöntemlere ve konu başlıklarına göre sınıflandırılarak bir durum tespiti ortaya konmuştur. Bu noktada betimsel analize başvurulmuştur. Diğer taraftan ortaya çıkan temalarda ele alınan konu veya problemler tespit edilerek, içerikler eğitsel veya pedagojik bakımından analize tabi tutulmuştur. Tezler arasındaki metodolojik farklılıklar göz önünde bulundurularak her bir çalışma, belirlenen doğrultuda tarafsızlık ilkesiyle analiz edilmiştir.

5. Bulgular ve Yorum

5.1. Tezlerin Metodolojik Analizi

5.1.1. Tezlerin Yıllara ve Türlerine Göre Dağılımı

Yıllar	Tez Sayısı	Türü
2005	1	Yüksek Lisans
2006	1	Yüksek Lisans
2011	1	Doktora

2016	2	Yüksek Lisans
2017	1	Yüksek Lisans
2018	1	Doktora
2018	4	Yüksek Lisans
2019	8	Yüksek Lisans
2020	3	Yüksek Lisans
2021	5	Yüksek Lisans
2022	5	Yüksek Lisans
2023	5	Yüksek Lisans
2024	1	Doktora
2024	10	Yüksek Lisans
Toplam	48	

Tablo 1: Yıllara Göre Tezlerin Dağılımı

2005 ve 2006 yıllarında yalnızca birer yüksek lisans tezinin yayımlanmış olması, bu dönemde hafızlık eğitime yönelik akademik ilginin henüz oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu ilk çalışmaların çoğu klasik Kur'an kursu uygulamalarını konu edinmiş; pedagojik, psikolojik ve sosyolojik çerçeveler ise henüz literatüre yansımamıştır. 2016'da hazırlanan iki tezle birlikte alana dair ilgi kısmen artsa da bu dönemdeki araştırmaların hâlâ mütevazı kapsamda olduğu anlaşılmaktadır.

2018'de 5, 2019'da 8 tezin tamamlanmasıyla hafızlık konulu çalışmalar belirgin bir artış göstermiştir. Özellikle örgün eğitimle bütünleşik hafızlık modellerine yönelim dikkat çekmiştir. Ayrıca 2016'da yürürlüğe giren yüksek lisans düzeyinde öğrenci affı uygulamasının da 2019'daki sayısal yükselişte etkili olduğu düşünülmektedir. Bu tarihlerden itibaren hafızlık, yalnızca geleneksel bir uygulama olarak değil, öğrencinin psikolojik, toplumsal ve pedagojik gelişimiyle birlikte ele alınmaya başlanmıştır.

2020 yılında pandeminin de etkisiyle sayıda kısa süreli bir düşüş görülmüş; 2021, 2022 ve 2023 yıllarında ise her yıl beşer tezle istikrarlı bir üretim yeniden sağlanmıştır. 2024'te yayımlanan 11 tez, inceleme döneminin en yüksek verimini ortaya koymuş ve hafızlık eğitiminin akademik bir saha olarak olgunlaştığını göstermiştir.

Genel olarak yıllara göre dağılım, hafızlık alanındaki lisansüstü çalışmaların başlangıçta sınırlı olduğunu; zamanla hem nicelik hem de içerik bakımından belirgin bir gelişim kaydettiğini ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen toplam 48 tezden 45'i yüksek lisans düzeyinde kaleme alınmıştır. Bu oran, çalışmalardaki %93,75'lik bir yoğunluğu temsil etmekte olup, bahse konu alanın yüksek lisans programlarında tercih edilen bir çalışma alanı hâline geldiğini ve uygulamaya dönük yönüyle dikkat çektiğini ortaya koymaktadır. Buna mukabil, yalnızca üç adet doktora tezinin mevcudiyeti tez düzeyinde hafızlık konulu akademik çalışmaların doktora seviyesinde henüz yeterince sayısal yeterlikte ele alınmadığını ya da bu alana yönelik doktora düzeyindeki yönelimin sınırlı kaldığını göstermektedir. Bilindiği üzere, doktora tezleri, akademik bilim alanlarının kuramsal çerçevesinin inşası, metodolojik çeşitliliğinin gelişimi ve literatürünün zenginleşmesi bakımından önemli yere ve fonksiyona sahiptirler. Bu bağlamda, hafızlık eğitiminin henüz bu tür derinlikli çözümlemelere elverişli kuramsal bir zeminle tam olarak desteklenmemiş olması, doktora çalışmalarının sayıca sınırlı kalmasının sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bu durum, ilerleyen dönemlerde yapılacak doktora düzeyindeki çalışmalarla birlikte, hafızlık eğitiminin daha kuşatıcı bir nazarla ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

5.1.2. Konu Alanlarına Göre Tezlerin Dağılımı

Konu Başlığı	Tez Sayısı
Hafızlık Eğitimi ve Sorunları	10
Örgün Eğitimle Hafızlık Uygulamaları	9
Hafızlık Eğitiminin Psikolojik ve Sosyal Etkileri	9
Hafızlık Öğreticilerinin Mesleki Yeterliliği	5
Uluslararası Hafızlık Eğitim Modelleri	4
Hafızlık Eğitimiyle İlgili Sosyolojik Çalışmalar	6
Hafızlık ve Dindarlık İlişkisi	3
Hafızlık Eğitiminin Bilişsel Gelişime Etkisi	2
Toplam	48

Tablo 3: Konularına Göre Tezlerin Dağılımı

İncelenen tezlerde en yaygın başlığın “hafızlık eğitimi ve süreçte karşılaşılan sorunlar” olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar, uygulamadaki aksaklıkları belirleyerek kurumların ve öğretmenlerin dikkatini ilgili noktalara çekmekte, eksiklerin giderilmesi ve eğitimin niteliğinin artırılmasına katkı sunmaktadır.

Örgün eğitimle bütünleştirilmiş hafızlık modelleri, geleneksel

kursların ötesine geçerek hafızlığın pedagojik yaklaşımlarla nasıl uyumlanabileceğine dair önemli veriler üretmektedir. Bu çalışmalar hem eğitim politikalarının şekillenmesine hem de uygulama yöntemlerinin geliştirilmesine imkân sağlamaktadır. Ayrıca hafızlık eğitiminin öğrencilerin akademik başarılarının yanı sıra duygusal, psikolojik ve sosyal gelişimleri üzerinde de olumlu etkileri bulunduğu görülmektedir. Hafızlığın bu boyutlarını ele alan çalışmaların sayısı olarak arttığı görülmektedir.

Eğiticilerin meslekî yeterliliği, tezlerde öne çıkan bir diğer temadır. Öğreticilerin pedagojik donanımının güçlendirilmesi gerektiği, özellikle pedagojik formasyonu olmayan öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerle desteklenmesinin zaruri olduğu vurgulanmaktadır. Zira öğreticinin niteliği, eğitimin niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Uluslararası çalışmalar, farklı coğrafyalarda uygulanan hafızlık modellerinin Türkiye'ye uyarlanabilirliğini incelemekte ve küresel standartlarla yerel ihtiyaçların nasıl dengelenebileceğine dair önemli karşılaştırmalar sunmaktadır.⁸ Sosyolojik yaklaşımlar ise hafızlığın bireysel bir eğitimin ötesinde, toplumun kültürel değerleri ve dinî tasavvurlarıyla yakından ilişkili bir müessese olduğunu göstermektedir.⁹

Hafızlık eğitiminin bilişsel gelişime etkilerini ele alan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır.¹⁰ Bu başlık, aynı zamanda önemli bir araştırma potansiyeli taşımaktadır. Hafızlığın nörolojik ve zihinsel süreçlere etkisini inceleyen derinlemesine çalışmalar hem yeni öğretim tekniklerinin geliştirilmesine hem de öğrencilerin bilişsel gelişimlerinin desteklenmesine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, değerlendirilen 48 tez konu çeşitliliği açısından zengin bir tablo sunmaktadır. En yoğun temalar; uygulama süreçleri, örgün eğitimle entegrasyon ve psikolojik–sosyal etkileridir. Buna ek olarak öğretici yeterlikleri, uluslararası modeller ve bilişsel gelişim odaklı çalışmaların sınırlılığı, alanın daha geniş bir perspektifle ele alınması

⁸ Hatice Şahin, *İslam Kültür Tarihinde "Kur'ân Hıfzı" Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri, Tridation of Holy Quran Memorazition in Cultural History of Islam And Today's Methods of Application* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011).

⁹ Seyhan Yıldırım, *Sosyolojik Açıdan Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenciler (Elazığ Örneği)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

¹⁰ Sümeyye Şirin, *Hafızlık Eğitimi'nin Bilişsel İşlevlere Etkisi* (İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

gerektiğini göstermektedir. Bu bulgular, hafızlık eğitiminin pedagojik, psikolojik, sosyolojik, dinî ve bilişsel boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi gereken katmanlı bir alan olduğunu ve bu yaklaşımın hem politika geliştirme süreçlerini hem de uygulamadaki sorunların çözümünü güçlendireceğini ortaya koymaktadır.

5.1.3. Yöntemlerine Göre Tezlerin Dağılımı

Yöntem Türü	Tez Sayısı
Nitel	23
Nicel	12
Karma	13
Toplam	48

Tablo 4: Yöntemlerine Göre Tezlerin Dağılımı

Hafızlık eğitimi üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezler, kullanılan bilimsel araştırma yöntemleri açısından incelendiğinde, tezlerin çoğunlukla nitel araştırma yöntemlerine dayandığını buna mukabil nicel ve karma yöntemlerin ise birbirine yakın düzeyde tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Toplam 48 tezdten 23'ü (%47,9) nitel, 12'si (%25,0) nicel ve 13'ü (%27,1) karma yöntemle hazırlanmıştır. Bu dağılım araştırmacıların, hafızlık eğitimini büyük oranda anlatı ve yorumlara dayalı, derinlemesine incelemeyi gerektiren bir saha olarak gördüğü bu yüzden de çoğunlukla nitel araştırma yaklaşımını tercih ettiğini göstermektedir.

Desen	Tez Sayısı
Durum Çalışması	8
İçerik Analizi / Doküman Analizi	9
Görüşme	4
Fenomenoloji	2
Toplam	23

Tablo 5: Nitel Araştırmaların Çeşitleri

Nitel araştırmalar, bireylerin yaşantılarını, algılarını ve tecrübelerini derinlemesine inceleme imkânı sunduğu için hafızlık eğitimi gibi bireysel, içsel ve sosyal boyutları olan bir alanda oldukça işlevsel bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. İncelenen tezler içerisinde en fazla tercih edilen desen "İçerik/Doküman Analizi" (9) ve "Durum Çalışması" (8) olmuştur. Ayrıca, "Görüşme" yöntemlerine dayalı 4, "Fenomenoloji" desenini esas alan 2 tez bulunmaktadır. Bu çalışmalar, özellikle hafızlık öğrencilerinin

yaşadıkları tecrübeler, karşılaştıkları sorunlar, motivasyon kaynakları ve öğrenme süreçlerine dair kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Ayrıca öğretmenler, idareciler ve velilerin bakış açıları da bu yöntemler aracılığıyla analiz edilmiştir. Nitel araştırma yöntemleri, bireysel tecrübelerin önem arz ettiği hafızlık eğitimi gibi alanlar için makul ve elverişli bir metodoloji teşkil etmektedir.

Desen	Tez Sayısı
Betimsel-Tarama (Anket Temelli)	9
İlişkisel Tarama (Değişkenler arası ilişki)	2
Nedensel Karşılaştırma	1
Toplam	12

Tablo 6: Nicel Araştırmalar

Nicel araştırmalar çerçevesinde gerçekleştirilen toplam 12 lisansüstü tez incelendiğinde, çalışmalarda en çok betimsel-tarama desenine (9) başvurulduğu, bunun yanı sıra ilişkisel tarama (2) ve nedensel karşılaştırma (1) gibi diğer nicel desenlerin de yer yer kullanıldığı görülmektedir. Bahsi geçen araştırmalar, genellikle anket ve ölçek uygulamaları yoluyla yürütülmüş, bu vesileyle hafızlık eğitiminin, öğrencilerin akademik başarıları, bilişsel gelişimleri ve psikolojik hallerine olan etkisini sayısal veriler ışığında tespit etmeyi hedeflemiştir. Ancak, söz konusu yöntemle inşa edilen çalışmaların henüz sınırlı sayılabilecek bir düzeyde kalması, hafızlık eğitiminin nicel ve ölçülebilir boyutlarına dair kapsayıcı ve genellenebilir verilere henüz yeterince ulaşamadığını göstermektedir. Bu da sahada istatistiksel derinliğe sahip, geniş örneklem gruplarına dayalı ve çok değişkenli analizleri içeren yeni araştırmalara olan ihtiyacı gündeme taşımaktadır.

Gerçekleştirilen nicel araştırmalar kapsamında ölçek uygulamaları, istatistiksel analizler ve anket uygulamaları gibi araçlar kullanılmış, bu vesileyle hem hafızlık eğitiminin bilişsel gelişim ve akademik performans üzerindeki etkileri, hem de öğrenci, veli, öğretici ve idareci görüşleri analiz edilmiştir. Ne var ki bu çalışmaların henüz yeterli derecede yaygınlaşmamış olması, alanın sayısal dayanaklarla beslenmiş bilimsel haritasının bütüncül bir şekilde çizilemediğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, hafızlık eğitiminin pedagojik, psikolojik ve sosyal boyutlarını istatistiksel verilerle destekleyecek nicel tabanlı bağımsız araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Desen	Tez Sayısı
Açıklayıcı Sıralı Desen (önce nicel, sonra nitel)	7
Eş zamanlı üçleme (nitel-nicel birlikte)	3
Keşfedici Sıralı Desen (önce nitel, sonra nicel)	2
İlişkisel Tarama	1
Toplam	13

Tablo 7: Karma Yöntemler

Karma araştırmalar hem nitel hem de nicel yöntemlerin ortak olarak uygulandığı bilimsel incelemelerdir. Bu tür tezlerde, hafızlık eğitimine dair hem görüşmeler gerçekleştirilmiş hem de anket verileri istatistiksel analizlerle değerlendirilerek bütüncül bir çerçeve elde edilmiştir. Bahsi geçen çalışmalarda, hafızlık eğitiminin öğrenci psikolojisi, akademik başarı ve sosyal uyum üzerindeki etkileri hem deneysel hem de betimleyici bulgular ışığında ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir.

İncelenen tezler arasında en yaygın tercih edilen desenin, “Açıklayıcı Sıralı Desen” (7) olduğu görülmektedir. Bu modelde öncelikle nicel veriler toplanmakta, ardından bu bulgular nitel görüşmelerle detaylandırılarak yorumlanmaktadır. Bunun yanı sıra, “Eş Zamanlı Desen” (3) ve “Keşfedici Sıralı Desen” (2) gibi alternatif yöntemlerin de çalışmalarda uygulandığı dikkat çekmektedir. Ayrıca, bir çalışmada karma yaklaşım içerisinde ilişkisel tarama tekniğine yer verilmiştir.

Karma araştırmalar, duygu ve düşüncüyü birlikte işleyen hem bireysel tecrübeleri hem de sayısal eğilimleri aynı zeminde değerlendirme imkânı sunduğundan, hafızlık eğitimi gibi hem manevî hem de bilişsel derinliğe sahip alanlarda önemli bir metodolojik tercih olarak öne çıkmaktadır. Her ne kadar karma yöntem kullanılarak yapılan tezlerin sayısı henüz yüksek seviyeye ulaşmamış olsa da bu yöntemin bilimsel derinlik, yorum genişliği ve bulgu zenginliği bakımından büyük bir potansiyele sahip olduğu ortadadır.

Genellenebilir ve nesnel veriler üreten nicel ve derinlemesine veriler sağlayan nitel yöntemlerin bir arada elde edilmesini sağlayan karma yöntemlere daha fazla fırsat verilmesi araştırmaların sağlamlığı açısından önem arz etmektedir. Zira bu tür yöntemler, istatistiksel veriler ve deneysel bulgular aracılığıyla geniş örneklem gruplarından elde edilen kanaatlerin bilimsel güvenilirliğini artırmakta, ortaya konulan sonuçların eğitim pratiğine aktarılabilirliğini temin etmektedir. Özellikle, sayısal

analizlere dayalı, uzunlamasına desenli ve karma metodolojilerle desteklenmiş araştırmaların çoğaltılması hafızlık eğitiminin hem bireysel hem de kurumsal düzeydeki etkilerini daha kapsamlı biçimde tespit etmeye hizmet edecek, böylelikle bu sahadaki bilimsel literatürün daha sağlam temellerle inşasına zemin hazırlayacaktır.

Program Alanı	Tez Sayısı
Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı hafızlık eğitimi	14
Örgün eğitimle hafızlık uygulamaları	15
Genel hafızlık çalışmaları	19
Toplam	48

Tablo 8: Programına göre tezlerin dağılımı

Tablo hafızlık eğitimine dair yapılan tezlerin hangi kurumlar bünyesinde yoğunlaştığını ve hangi meselelerin daha ziyade ele alındığını ortaya koymaktadır. Türkiye’de hafızlık eğitiminden resmi düzeyde sorumlu olan Diyanet İşleri Başkanlığı, bu alandaki bilimsel çalışmaların merkezinde konumlanmaktadır. Bahse konu alan çerçevesinde kaleme alınan tezlerde Kur’ân kurslarında icra olunan hafızlık eğitimi, müfredat düzenlemeleri, öğretim yöntemleri, öğrenci motivasyonu, öğreticilerin yeterliliği ve kurumların fizikî şartları gibi konular öne çıkmaktadır. Toplamda 14 akademik tez, Diyanet’e bağlı Kur’ân kurslarında icra edilen hafızlık eğitime odaklanmıştır. Bu durum, Diyanet’in bu sahadaki merkeziliğini ve akademik literatürde ne derece önemle ele alındığını göstermektedir.

Son senelerde yapılan yenilikler, bilhassa öğrencilerin bilimsel olgunluklarıyla irtibatlı olarak değerlendirilmiştir. Hafızlık eğitimini daha pedagojik ve çağdaş esaslara dayandırma gayretleri, birçok akademik çalışmada vurgulanmaktadır. 2012 tarihinde uygulanan 4+4+4 eğitim sistemiyle birlikte örgün eğitimle birlikte hafızlığın önü açılmış; böylece sadece yaygın eğitim kurumlarında değil, okul sistemi içerisinde de yeni modellerin gelişmesine ve yaygınlaşmasına zemin hazırlanmıştır. Bu çerçevede 15 tez örgün eğitimle hafızlık modelini incelemiştir. Bu sayı, Diyanet’in geleneksel Kur’ân kurslarını ele alan tezlerle neredeyse eşit olup, hafızlık eğitiminin yalnızca medrese yahut kurs ortamıyla sınırlı kalmadığını; bilakis okul sistemi içinde de alternatif modellerin ortaya çıktığını göstermektedir. Bu çalışmaların çoğu, İmam Hatip Ortaokullarında uygulanan hafızlık programlarını ve bu programların

öğrencilerin akademik başarılarına olan etkisini ele almıştır. Öğrencilerin derslerdeki performansları, bilişsel ve sosyal gelişimleri, okul-aile iş birliği ve hafızlık sürecindeki motivasyon durumları analiz edilmiştir.

5.2. Tezlerdeki Hafızlık Eğitim Süreçlerine Dair Bulgular

Hafızlık eğitimi, Kur'an'ın ezberlenmesine dayalı bir eğitim olarak öğrencinin bilişsel kapasitesini, akademik başarısını, psikolojik dengesini ve sosyal gelişimini etkileyen çok yönlü bir süreci barındırmaktadır. Bu sebeple söz konusu eğitimin kalitesini artırmaya yönelik sunulan tekliflerin, sadece dinî bir çerçevede ele alınması yeterli değildir. Tezlerde ele alınan hafızlık eğitim süreçlerine dair yapılacak değerlendirmelerin pedagojik esasları gözeten, psikolojik temelleri içeren ve sosyolojik gerçeklikleri de dikkate alan bir bakış açısıyla incelenmesi gerekmektedir. Böylelikle hafızlık eğitimi hem gelenekle irtibatını koruyan hem de zamanın ihtiyaçlarına cevap verebilen bir istikamette gelişim gösterebilecektir. Aşağıda hafızlık eğitiminin daha nitelikli bir yapıya kavuşması ve öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun bir istikamette geliştirilebilmesi için tezlerin içerik analizlerine göre oluşturulmuş değerlendirmeler ortaya konulmuştur.

5.2.1. Öğrenci Motivasyonu

Hafızlık eğitimi, uzun süreli yoğun zihinsel çaba gerektiren, sabır ve disiplin temelli bir süreçtir. Bu nedenle birçok öğrencide başlangıçta yüksek olan motivasyon zamanla azalabilmekte; artan ezber yükü, her gün yeni sayfa verme zorunluluğu, hata yapmama baskısı ve performans odaklı öğrenme modeli öğrencide tükenmişlik belirtilerine yol açabilmektedir.¹¹ Araştırmaya konu olan çalışmaların da işaret ettiği bir husus olarak bu süreçte motivasyon kayıpları, kimi zaman öğrencinin süreci bırakarak eğitimden ayrılma eğilimini tetikleyebilmektedir.¹² Dolayısıyla hafızlık eğitiminin sürdürülebilirliği pedagojik yöntemler kadar, güçlü bir motivasyon yönetimine de bağlıdır. Öğrencinin küçük başarılarının görünür kılınması, küçük hedeflerin değerini hissettiren bir değerlendirme sistemi, haftalık manevi sohbet halkaları ve ilerleme

¹¹ Sümeyye Avcılar, *Hafızlık Proje Okullarında Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psiko-Sosyal Durumları ile Motivasyon Düzeylerinin İncelenmesi* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

¹² Abdülkadir Şekerci- Ahmet Çakmak, "Hafızlık Eğitiminde Kur'an Kursu Terki", *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (2023), 359-392.

günlüğü gibi öz-düzenleme araçları bu bağlamda etkili uygulamalardır.¹³

Hafızlık eğitim süreçlerinde motivasyon çalışmalarının yalnızca dışsal ödüllendirmelere dayanması yeterli değildir. Esas olan öğrencinin içsel motivasyonunu güçlendirmek ve Kur'an ezberini içten gelen bir istek ve iradeye dönüştürmektir.¹⁴ Bu amaçla rehber eşliğinde öz farkındalık çalışmalarının yapılması, öğrencinin kendi güçlü ve zayıf yönlerini tanıyabilmesi, Kur'an'la duygusal bağ kurmasını sağlayan manevî eğitim modüllerinin uygulanabilmesi motivasyonu artırma konusunda tezlerde işaret edilen önemli noktalar.¹⁵

5.2.2. Bireysel Farklılıkların Gözetilmesi

Hafızlık üzerine yapılan tezlerde ele alınan sorunlardan biri, eğitim süreçlerinde öğrencilerin bireysel farklılıklarının dikkate alınmamasıdır.¹⁶ Oysa hafızlık süreci öğrencinin öğrenme hızı, bilişsel kapasitesi, zekâ alanı ve ezber stratejisi ile yakından ilgilidir. Buna rağmen birçok kurumda öğrencilerin aynı yöntem ve tempoyla ilerlemesi beklenmekte; bu durum bazı öğrencilerin sürece uyum sağlayamamasına, motivasyon kaybına ve yetersizlik algısına yol açabilmektedir.¹⁷ Ezber kapasitesindeki doğal farklılıkların göz ardı edilmesi, hafızlığı öğrencinin öğrenme stiline uygun olmayan yorucu bir yük hâline getirmekte bu da akademik, psikolojik ve manevî gelişim üzerinde olumsuz izler bırakabilmektedir.¹⁸

Eğitim bilimlerinde yapılan araştırmalar, her bireyin farklı öğrenme tarzlarına sahip olduğunu ve bu hususun performansı doğrudan etkilediğini göstermektedir. Bazı öğrenciler işitsel tekrarlarla hızla

¹³ Ayşe Karakaya, *Türkiye’de Hıfz Eğitimi -Ankara Örneği* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

¹⁴ Hüseyin Algur, *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018).

¹⁵ Zeynep Öztürk, *Değer Odaklı Manevi Destek Uygulamasının Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik İyi Oluşuna Etkisi* (Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

¹⁶ Öznur Güngör, *Klasik ve Modern Sistemde Hafızlık Yapan Bireylerde Öznel İyi Oluş ve Sosyal Kaygı İlişkisi Üzerine Bir Çalışma* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

¹⁷ İrem Doğan, Cemil Osmanoğlu, “Türkiye’de Hafızlık Eğitiminin Problemleri Üzerine Bir İnceleme”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1/16 (2023), 149-174.

¹⁸ Cemil Osmanoğlu, “Hafızlık Eğitiminde Bilişsel Hazırbulunuşluluk”, *Erciyes Akademi* 36/4 (2022), 2065-2085.

ilerlerken; bazıları görsel bağlantılar kurarak, altını çizerek veya renk kodlarıyla ezberi kolaylaştırmaktadır. Kimi öğrenciler metni küçük parçalara ayırarak, kimileri ise bütünü kavrama ve anlam ilişkileri kurma yoluyla daha rahat öğrenmektedir.¹⁹ Fakat mevcut hafızlık uygulamalarında bu çeşitlilik çoğu zaman göz ardı edilebilmekte, tüm öğrencilere tek bir ezber kalıbı uygulanabilmektedir. Standart yöntemler, doğal öğrenme ritmi bu kalıplarla uyuşmayan öğrencilerde zorlanmaya, ezber süresinin uzamasına ve sürecin soğutucu bir hâle gelmesine yol açabilir. Bu nedenle öğreticilerin öğrencileri bireysel olarak tanınması, öğrenme tarzlarını analiz etmesi ve buna uygun öğretim planları hazırlaması tavsiye edilmektedir.

5.2.3. Küçük Yaşlarda Hafızlığa Başlama

Gerek DİB bünyesinde gerekse örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi sayesinde, çocuklar 10-11 yaşlarında hafızlığa başlayabilmektedirler. Bu yaşlarda hafızlık eğitimine başlayan çocuklar, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimin hızla şekillendiği son derece hassas bir dönemde bulunmaktadır. Bu yaş grubunda yer alan bireyler, henüz dikkat süresi, soyut düşünme becerileri ve duygusal dayanıklılık bakımından tam bir olgunluğa ulaşmadan yoğun bir ezber faaliyetiyle muhatap olmaktadır. Uzun süreli zihinsel yoğunlaşma gerektiren bu süreç hareketsiz kalma, akranlardan farklı bir eğitim düzenine tabi olma ve oyun temelli öğrenme imkânlarının sınırlı kalması gibi unsurlarla birleştiğinde, çocuğun psikososyal bakımdan zorlanmasına zemin hazırlayabilmektedir.²⁰ Bu durum, öğrenme sürecine ilişkin algı ve tutumların şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Buluğ çağındaki hafızlık öğrencilerinin gelişimsel ihtiyaçlarının yeterince gözetilmemesi hâlinde, içe kapanma, isteksizlik, motivasyon kaybı ve öğrenmeden uzaklaşma gibi olumsuz durumların görülmesi mümkündür.²¹ Hafızlık eğitiminin bu yaş grubunda yürütülmesi,

¹⁹ Cemil Osmanoglu- Ferda Aslan, "Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/47 (2019), 175-232.

²⁰ Fikret Yıldız, *Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Problemler (Eskişehir İli Örneği)* (İsparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

²¹ Avcılar, *Hafızlık Proje Okullarında Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psiko-Sosyal Durumları ile Motivasyon Düzeylerinin İncelenmesi*.

yalnızca ezber faaliyetinin kendisiyle sınırlı olmayıp çocuğun duygusal denge, sosyal etkileşim ve psikolojik iyilik hâliyle yakından irtibatlıdır. Bu çerçevede küçük yaşta hafızlık eğitimi çocuk gelişiminin çok boyutlu yapısı içerisinde değerlendirilmesi ve sürecin çocuğun fiziksel ve manevî dünyasında meydana getirdiği etkiler, pedagojik ve psikolojik boyutlarıyla değerlendirilmesi gerekmektedir.²² Böylelikle hafızlık eğitimi, yalnızca bilişsel bir kazanım değil aynı zamanda bireyin kişiliğini ve öğrenme serüvenini olumlu etkileyen bütüncül bir tecrübe olarak ele alınabilecektir.

5.2.4. Öğrencilerin Sosyal Etkileşim ve Oyun İhtiyacı

İncelenen tezlerin işaret ettiği önemli konulardan biri de hafızlık öğrencilerinin sosyal etkileşim ve oyun ihtiyaçlarının giderilmesidir. Literatürde hafızlıkla ilgili bu sorunu doğrudan merkeze alan lisansüstü çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Çocukluk döneminde hafızlığa başlama çağı olan 10–14 yaş aralığı, bireyin sosyal kimliğinin şekillendiği, akran ilişkilerinin belirginleştiği ve oyun ihtiyacının bu süreçte önemli işlev üstlendiği bir dönem olarak kabul edilmektedir.²³ Bu yaş grubunda sosyal etkileşim ve oyun, yalnızca boş zaman faaliyeti olmayıp, çocuğun duygusal denge, iletişim becerileri ve benlik algısının inşasında belirleyici bir role sahiptir.²⁴ Buna rağmen hafızlık eğitimi bağlamında yürütülen akademik çalışmaların, söz konusu ihtiyaçları çoğu zaman tali bir unsur olarak ele aldığı görülmektedir.²⁵

Birçok hafızlık kurumunda uygulanan yoğun ezber programları, öğrencilerin gün içerisinde büyük ölçüde kısıtlı hareketle çalışmaya yönelmelerine sebebiyet verebilmektedir. Uzun süreli ve tekrara dayalı bu eğitim süreci, hareket ve sosyal etkileşim imkânlarının sınırlı kalmasıyla birleştiğinde, öğrencinin psikolojik dayanıklılığını olumsuz etkileyebilecek bir yapı arz edebilmektedir. Sosyal alanların yetersizliği ve

²² Adem Güneş, *Türkiye’de Yeni Bir Model Olarak Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık -Bir Durum Analizi-* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020), 80-82, 87.

²³ Mehmetan Mutlu- Özer Yıldız, “10-14 Yaş Grubu Çocukların Sosyal Beceri Gelişiminde Oyunun Etkisinin Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Türk Spor Bilimleri Dergisi* 8/2 (2025), 74-88.

²⁴ Güngör, *Klasik ve Modern Sistemde Hafızlık Yapan Bireylerde Öznel İyi Oluş ve Sosyal Kaygı İlişkisi Üzerine Bir Çalışma*.

²⁵ Sevgi Yavuzyiğit, *Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Eğitimi: Bir Meta-Sentez Çalışması* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

etkileşim fırsatlarının kısıtlılığı, öğrencinin yalnızlık hissini artırabilmekte, sürecin giderek monoton bir hâl alması ise motivasyon düzeyinde belirgin bir düşüşe yol açabilmektedir. Bu durum, hafızlık eğitiminin sürekliliğini ve öğrencinin sürece yönelik bağlılığını zorlaştıran faktörler arasında değerlendirilmektedir.²⁶ Bundan dolayı sosyal ve oyun temelli ihtiyaçların yeterli derecede karşılanması, hafızlık sürecinin pedagojik ve psikolojik boyutlarıyla birlikte ele alınarak eğitim planlamalarında yer alması gereken önemli bir mesele olduğu vurgulanmaktadır.²⁷

5.2.5. Veli-Öğretici-Öğrenci Arasındaki İletişim

Hafızlık eğitimi, yalnızca öğrenci merkezli bir öğrenme faaliyeti olmayıp öğrenci, öğretici ve veli arasında süreklilik arz eden güçlü bir iş birliğini gerekli kılmaktadır. Bu sürecin sağlıklı şekilde yürütülebilmesi, taraflar arasında kurulan iletişim ağının düzenli, açık ve karşılıklı güvene dayalı olmasına bağlıdır.²⁸ Ancak tezlerin işaret ettiğine göre uygulamada birçok kurumda bu iletişimin sistematik ve sürdürülebilir bir biçimde işletilemediği görülmektedir.²⁹ Kurumsal yapının ve işleyişin gerektirdiği koordinasyon sağlanamadığında, sürecin farklı paydaşları arasında bilgi akışında kopukluklar meydana gelebilmektedir.³⁰

Yoğun ders ve ezber programları sebebiyle öğreticilerin velilerle iletişim kurmakta zorlanması, velilerin ise süreci çoğu zaman uzaktan ve sınırlı bir farkındalıkla takip etmesi, iletişimdeki bu zayıflığı daha da belirgin hâle getirmektedir. Bu durum, öğrencinin karşılaştığı akademik, duygusal veya psikolojik sorunların geç fark edilmesine, evdeki çalışma düzeni ile kurs ya da okul programı arasında uyumsuzlukların ortaya

²⁶ Avcılar, *Hafızlık Proje Okullarında Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psiko-Sosyal Durumları ile Motivasyon Düzeylerinin İncelenmesi*.

²⁷ Güneş, "Hafızlık Eğitiminin Öğrencilerin Sosyal ve Özgüven Gelişimlerine Etkisi - Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan İHO Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", 275.

²⁸ Samet Yağcı, *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Hafızlık Eğitimine Yönelik Tutumları (Ege Bölgesi Örneği)* (İzmir: Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024).

²⁹ Abdüssamet Cingöz, *Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesinin Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

³⁰ Elif Uğur, *İdareci, Öğretici ve Öğrenci Görüşlerine Göre Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Uygulamasının Değerlendirilmesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

çıkmasına yol açabilmektedir.³¹ Örgün eğitimle bütünleştirilmiş hafızlık programlarındaki rehberlik hizmetlerinin DİB'e kıyasla daha sistematik olması, öğrencinin yaşadığı sorunların daha erken fark edilmesine imkân tanımaktadır.³² Bu yönüyle örgün eğitim modellerinde öğrencinin kendini yalnız ve anlaşılmamış hissetme olasılığının görece daha düşük olduğu, hafızlık sürecinden zihinsel ve duygusal kopuş riskinin ise sınırlı kaldığı söylenebilir.³³

5.2.6. Öğreticilerin Pedagojik Yeterliği

Tezlerde ele alınan hususlardan birisi de hafızlık eğitimi veren öğretmenlerin pedagojik yeterlikleridir.³⁴ Öyle ki hafızlık eğitiminin niteliğini belirleyen en önemli unsurların başında öğretmenlerin pedagojik yeterlikleri gelmektedir.³⁵ Günümüzde birçok Kur'an kursunda görev yapan öğretmenin eğitim formasyonuna sahip olmaması, modern eğitim bilimlerinin ortaya koyduğu yöntem ve tekniklerin sınıf ortamına aktarılmasını güçleştirebilmektedir.³⁶ Kıraat ve ezber becerisi hafızlıkta esastır. Ancak ezber, öğrenme psikolojisiyle desteklenmediğinde öğrencinin kabiliyet ve mizacına uygun bir eğitim süreci oluşturulamamaktadır.

Aynı çatı altında hafızlık eğitimi alan öğrencilerin yaş, gelişim ve zihinsel olgunluk bakımından farklılık göstermesi, eğitimcilerin pedagojik yeterlik ihtiyacını daha da görünür kılmaktadır.³⁷ İlkokul

³¹ Ahmet Günaydın vd., "Öğretmenlerin Velilerle Etkili İletişimlerine ve İş Birliğine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi", *Ulusal Eğitim Dergisi* 4/1 (2024), 422-435.

³² Mustafa Cabir Altıntaş, "Hafızlık Eğitimi ile Örgün Öğretimin Bütünleşmesinde Öğretmen Perspektifleri: Bir Durum Çalışması", *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 9/2 (2025), 312-348.

³³ Abdülkadir Şekerci- Ahmet Çakmak, "Hafızlık Eğitiminde Kur'an Kursu Terki", *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (2023), 359-392.

³⁴ Ümran Yavuz, *Hafızlık öğretmenlerinin mesleki yeterliliklerine ilişkin görüşleri üzerine nitel bir araştırma (İstanbul örneği)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

³⁵ Kevser Yusufoglu, *İmam Hatip ortaokullarında örgün eğitimle hafızlık projesinin uygulanması ve yönetimine dair paydaş görüşlerinin incelenmesi* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

³⁶ Mehmet Korkmaz, "Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterliliklerine İlişkin Algıları", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/1 (2011), 109-142.

³⁷ Abdullah Adıgüzel vd., "Hafız İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Eğitimine İlişkin Öğretici ve Öğrenci Görüşleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 17/68 (2018), 1453-1475.

çağındaki bir çocukla ergenliğe yaklaşmış bir öğrencinin bilişsel kapasitesi, dikkat süresi ve motivasyon kaynakları doğal olarak farklıdır. Buna rağmen bazı kurumlarda tek tip öğretim anlayışının sürdürülmesi, kimi öğrencilerin sürece uyum sağlayamamasına, kimilerinin ise potansiyelinin altında kalmasına sebep olabilmektedir.

Pedagojik bilgi eksikliği, öğreticinin öğrencinin nerede zorlandığını, hangi tekrar yönteminin uygun olduğunu veya hangi psikososyal etkenlerin ezberi etkilediğini tespit etmesini güçleştirebilmektedir.³⁸ Bu durum öğrencinin motivasyonunu zayıflatabilmekte, üzerindeki baskı hissini artırabilmekte ve kimi zaman sürecin yarım bırakılmasına yol açabilmektedir. Oysa pedagojik açıdan yetkin bir öğretici, öğrenciyi ezber performansı yanı sıra öğrenme ritmi, zihinsel kapasitesi, duygu dünyası ve sosyal ihtiyaçlarıyla birlikte değerlendirebilmelidir.

5.2.7. Performans Değerlendirme Kriterleri

Hafızlık kurslarında öğrencinin performansının ölçülmesi, sürecin niteliğini belirleyen kritik aşamalardan biridir. Bu konuda kurumlar arasında ciddi farklılıklar bulunabilmektedir.³⁹ Aynı seviyedeki öğrencilerin bazı kurslarda daha katı ölçütlerle, bazılarında ise daha hafif kriterlerle değerlendirilmesi ulusal standartların oluşmasını engelleyebilmekte, bu değişkenlikten kaynaklı olarak öğrencilerin duruma yönelik adalet algısı zedelenebilmekte ve hafızlığın manevî değerini zayıflatabilmektedir.⁴⁰

Değerlendirme kriterleri çoğu zaman öğreticinin yaklaşımına göre değişebilmekte ezber alma hızı, akıcılık, tecvid uygulaması ve kıraatin doğruluğu gibi hususlarda birbirinden farklı ölçütler ortaya çıkabilmektedir.⁴¹ Bu durum, eğitim sürecinde ortak ve şeffaf bir değerlendirme çerçevesinin oluşturulmasını güçleştirerek öğrenciler arasında algılanan adalet duygusunun zayıflamasına ve öğrenme

³⁸ Ahmet Koç, "Öğreticilere Göre Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi: Bir Meta-Sentez Çalışması", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 7/2 (2024), 335-369.

³⁹ Hasan Hüseyin Havuz, "Kur'ân Okuma Dersi Ölçme ve Değerlendirme İlkeleri", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2023), 214-253.

⁴⁰ Bilal Ünsal, *Günümüz Kur'an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

⁴¹ Ayşegül Baydemir, *Günümüz Hafızlık Kur'an Kurslarında Kıraat Eğitiminin Gerekliliği ve Problemleri (Elâzığ İli Örneği)* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

motivasyonunun olumsuz etkilenmesine yol açabilir.

5.2.8. Ezberin Anlam Yönü

Hafızlık eğitimi üzerine ele alınan tezler ve diğer akademik düzeydeki çalışmaların vurgu yaptığı önemli konulardan biri de ezberin anlam yönüdür. Hafızlık eğitimi birçok kurumda lafzî ezbere indirgenmekte, bu da Kur'ân'ın anlam boyutunun geri planda kalmasına sebep olabilmektedir.⁴² Hâlbuki hafızlık, ayetlerin dille tekrarı kadar, onların içerdiği hikmet, öğüt, ahlâkî ilkeler ve tefekkür boyutlarıyla da bir hayat inşa etme sürecidir.⁴³ Ezber anlamdan koparıldığında öğrenci metni sıradan bir tekrar faaliyeti olarak görebilmekte, bu durum ise hem içsel tatmini zayıflatmakta hem de motivasyon kaybına yol açabilmektedir.⁴⁴ Nüzul bağlamı, tarihî arka plan, tefsir yorumları ve ahlâkî boyutların ihmal edilmesi, öğrencinin Kur'ân'la kuracağı derin irtibatı zayıflatabilmekte; hafızlık eğitimi ruhunu ve manevî derinliğini kaybetme tehdidiyle karşı karşıya kalabilmektedir.⁴⁵

Kur'ân öğretiminde anlam boyutunun öne çıkarılması, öğrencinin zihinsel ve manevî düzeyde metne bağlanmasını kolaylaştırabilir. Öğrenci okuduğu ayetlerin maksudını ve bağlamını bildikçe zihinsel anlamlandırma hızlanır, içerik hafızada daha sağlam bir yer edinebilir.

5.2.9. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri

Hafızlık eğitimi, uzunca tekrar süreçlerinin üstesinden gelmede güçlü bir duygusal dayanıklılık, istikrar ve sürekli motivasyon desteğini gerektiren uzun soluklu bir süreçtir. Öğrencilerin performans kaygısı, tükenmişlik, özgüven kaybı, sosyal izolasyon ve aile özlemi gibi psikolojik yükleri profesyonel rehberlik desteği olmaksızın yönetmeleri güçtür.⁴⁶ Buna rağmen birçok kurumda psikolojik danışmanlık hizmetleri ya

⁴² Ahmed Ürkmez, "Kur'ân Ezberine Anlam Katma Teşebbüsleri: 'Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili' Eserinin Değerlendirilmesi", *Eskişen* 1/39 (2019), 301-322.

⁴³ Fatma Şahin, *Amaç-Araç Dengesi Açısından Hafız Adayları, Velileri ve Öğreticilerin Hafızlık Algıları* (Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

⁴⁴ Karakaya, *Türkiye'de Hıfz Eğitimi -Ankara Örneği*.

⁴⁵ Mustafa Tunçer, "Nitelikli Hâfızlık Eğitiminde Ezberin Mana ile Bütünleştirilmesinin Önemi", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 20/2 (2020), 615-635.

⁴⁶ Emrullah Tuncel, "Örgün Eğitim Eşliğinde Hafızlık Deneyimine Dair Nitel Bir Araştırma: İlk Emir Koleji Örneği", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 233-261.

bulunmamakta ya da sınırlı kalabilmektedir.⁴⁷ Özellikle yoğun ezber dönemlerinde öğrencilerin başarısızlık korkusu arttığından, kendilerini sürekli sınamaları ve kendi kapasitelerini düşük olarak algılamaları yaklaşımı yaygınlaşabilmektedir.⁴⁸ Rehberlik desteğinin yokluğunda bu durum kronikleşerek özgüven kaybı, sürece yabancılaşma ve hafızlığı bırakma eğilimi gibi ciddi sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Oysa profesyonel destek alan öğrenciler, duygusal yüklerini daha doğru yönetebilmekte ve stresle baş etme becerileri geliştirebilmektedir.⁴⁹

Ezberin yoğunlaştığı aşamalarda performans kaygısı belirgin şekilde artmaktadır.⁵⁰ Başarıyı merkeze alan ve her gün kendi hâfızasını sınamak zorunda kalan öğrenci, çoğu zaman sürekli bir denetim altında olduğunu hissedebilmektedir. Bu duygusal zorluklar yalnızca ezber performansını olumsuz etkilemekle kalmaz, öğrenme hızını düşürebilir, özgüveni zedeleyebilir ve kimi zaman öğrenciyi süreçten tamamen kopma noktasına getirebilir. Bu nedenle rehberlik, hafızlık eğitiminde yalnızca destekleyici değil, öğrencinin psikolojik dayanıklılığını güçlendiren temel bir unsur olmalıdır.⁵¹

Hafızlık öğrencilerinin psikososyal ihtiyaçları, yaş gruplarına göre önemli farklılıklar göstermektedir.⁵² İlkokul çağındaki çocuklar daha fazla oyun, sosyal etkileşim ve duygusal güvene ihtiyaç duyabilir. Bu nedenle duygu merkezli ve destekleyici bir atmosfer oluşturulması önemlidir. Ergenlik dönemindeki gençlerde ise kimlik inşası, aidiyet, özgüven ve akran ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Bu yaş grubunda daha derinlikli ve yönlendirici bir rehberlik gerekebilir. Kurumsal olarak yürütülecek psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sadece mevcut sorunlarla başa çıkmada değil aynı zamanda potansiyel olarak ortaya çıkabilecek

⁴⁷ Büşra Nur Özkaplan, *Hafızlık Eğitimindeki Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi (Manisa İli Örneği)* (Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

⁴⁸ Yağcı, *Kur'an kursu öğrencilerinin hafızlık eğitimine yönelik tutumları (Ege Bölgesi örneği)*.

⁴⁹ Kasım Kocaman- Büşra Nur Özkaplan, "Paydaş Görüşlerine Göre Hafızlık Eğitimi Veren Kur'an Kurslarında PDR Hizmetleri", *Talim Dergisi* 7/2 (2023), 200-226.

⁵⁰ Hüseyin Algur vd., "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Tutum ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 24/2 (2024), 639-667.

⁵¹ Kocaman - Özkaplan, "Paydaş Görüşlerine Göre Hafızlık Eğitimi Veren Kur'an Kurslarında PDR Hizmetleri".

⁵² Hüseyin Algur vd., "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Tutum ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 24/2 (2024), 639-667.

sorunların da önüne geçmede önemli bir uygulama olacaktır.

5.2.10. Hafızlık Eğitimi Sonrası Takip

Tezlerde hafızlık eğitimi sonrası süreçlere de dikkat çekilmiştir. Bu konulardan birisi hafızlık eğitimi sonrası hafızların takibi sorunudur.⁵³ Hafızlık kurumlarında dikkat çeken temel yapısal boşluklardan biri, öğrencinin mezuniyet sonrasında düzenli bir “takip ve rehberlik mekanizması” içerisine alınmamasıdır. Uygulamada birçok kurum, hafızlık sürecini tamamlayan öğrenciyi sürecin bir devamı olarak ele almamakta, mezuniyetle birlikte öğrencinin ezberle kurduğu ilişki büyük ölçüde bireysel sorumluluk alanına bırakılmaktadır.⁵⁴ Bu durum, ezberin korunması, tekrarların düzenli biçimde sürdürülmesi ve kıraat seviyesinin muhafazası gibi hususların kurumsal bir çerçeveden yoksun kalmasına sebebiyet verebilmektedir.

Klasik eğitim geleneğinde “Hıfzın muhafazası” olarak ifade edilen ikinci aşama, hafızlık eğitiminin tamamlayıcı bir boyutu olarak kabul edilmektedir.⁵⁵ Ezberin kalıcılığı, düzenli tekrar, disiplinli takip ve süreklilik arz eden bir meşguliyetle mümkün olabilmektedir. Takip mekanizmasının zayıfladığı yahut tamamen ortadan kalktığı durumlarda unutma sürecinin hızlandığı ve sûreler arası bütünlüğün zamanla zedelendiği görülmektedir.⁵⁶ Bu tür aksaklıklar, öğrencinin Kur’ân’la kurduğu manevî irtibatı gevşetebilmekte; özgüveninde sarsılmalara yol açarak uzun vadede hafızlık sürecinde elde edilen kazanımların kaybıyla neticelenebilmektedir.⁵⁷ Bu çerçevede mezuniyet sonrası dönemin, hafızlık eğitiminin tabii bir devamı olarak değerlendirilmesi gereken kritik bir safha olduğu anlaşılmaktadır.

⁵³ Ünsal, *Günüümüz Kur’an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)*.

⁵⁴ Kübranur Demirel, *Hafızlık Kur’an Kurslarında Terk: Bir Durum Çalışması* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

⁵⁵ Ömer Özbek- Gamza Çevik, “Hıfzı Korumanın Önemi -Bazı Uygulama ve Tavsiyeler-”, *Tafsir* 3/2 (2023), 18-41.

⁵⁶ Osmanoğlu- Aslan, “Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma”.

⁵⁷ Mine Taşkın- Cemil Osmanoğlu, “Hafızlığı Muhafaza Yöntemleri: Hafızlığı Muhafaza Edenler Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2024), 370-398.

5.2.11. Disiplinler Arası Yaklaşım

Mevcut lisansüstü çalışmaların büyük bölümünde hafızlık eğitimi, çoğunlukla din eğitimi perspektifiyle ele alınmış psikoloji, sosyoloji, bilişim ve eğitim teknolojileri gibi alanlarla yeterli bütünleşme sağlanamamıştır. Oysa hafızlık, öğrencinin bilişsel kapasitesini, psikolojik dayanıklılığını, sosyal uyumunu ve manevi gelişimini aynı anda etkileyen, aile ve okul gibi boyutları olan çok katmanlı bir olgudur. Bu nedenle disiplinler arası yaklaşımın zayıflığı, araştırmaların kapsamını daraltmakta ve doğru bir eğitim modelinin kurulmasını güçleştirebilmektedir.

Psikolojik perspektifin zayıflığı, motivasyon, hafıza süreçleri, stres yönetimi ve tükenmişlik gibi kritik konuların yüzeysel kalmasına yol açabilmektedir.⁵⁸ Sosyolojik perspektifin zayıflığı ise hafızlık geleneğinin toplumsal statü, aile yapısı, kültürel aidiyet ve dinî kimlik boyutlarını yeterince görünür kılamamaktadır.⁵⁹ Nörobiyolojik irtibatın eksikliği, beyin temelli öğrenme modellerinin uygulanmasını da geciktirebilmektedir.⁶⁰

Uluslararası hafızlık modellerinde, psikolojik danışmanlık, sosyal uyum ve bilişsel performansın birlikte ele alınması, öğrencilerin eğitim sürecinde çok boyutlu bir destek almasını mümkün kılmaktadır.⁶¹ Bu modeller, sadece ezber ve kıraat becerilerini geliştirmeyi değil, aynı zamanda öğrencilerin duygusal ve bilişsel gereksinimlerini dengeli bir şekilde karşılamayı hedeflemektedir.

5.2.12. Kurumlar Arası İş Birliği ve Eğitim Politikası

Hafızlık üzerine ele alınan tezlerin bir kısmı örgün eğitim ile birlikte hafızlık uygulamasını ele almıştır. Bu tür hafızlık modeli, örgün eğitim kurumları ile Kur'ân kurslarının süreçleri eş zamanlı olarak yürüttüğü bir yapıya sahiptir.⁶² Bu nedenle MEB ile DİB arasında istikrarlı ve sürekli bir

⁵⁸ Sema Karagöz, "Hafızlık Deneyiminin Psikolojik Yaklaşımla İncelenmesi", *Bilimname* 1/49 (2023), 31-75.

⁵⁹ Yıldırım, *Sosyolojik Açıdan Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenciler (Elazığ Örneği)*.

⁶⁰ Şirin, *Hafızlık Eğitimi'nin Bilişsel İşlevlere Etkisi*.

⁶¹ Abdou Wadoud Marega, *Türkiye ve Senegal'de Takip Edilen Hafızlık Programının Karşılaştırılması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

⁶² Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Okul-Kur'an Kursu İş Birliğine Dayalı Örgün*

koordinasyonun kurulması gereklidir. Ancak mevcut sistemde görülen yetki dağınıklığı, uygulama farklılıkları ve sorumluluk belirsizlikleri, programların bütüncül şekilde yürütülmesini zorlaştırabilmektedir.⁶³ Bazı kurumlarda DİB'in pedagojik yönelimleri, bazılarında ise MEB'in eğitim çerçevesi zorluk oluşturabilmekte bu tutarsızlık hem öğrencilerin akademik süreçlerini hem de manevi-psikolojik bütünlüklerini olumsuz etkileyebilmektedir.⁶⁴

Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi'nin pilot uygulamalarında da bu koordinasyon eksikliği somut biçimde görülmüştür.⁶⁵ Kimi okul idarelerinin devamsızlık konusunda esnek, kimilerinin ise katı uygulamalar benimsemesi öğrencilerin aidiyet ve güven duygusunu zayıflatabilmektedir. Ayrıca öğretici ve öğretmen raporlarının ortak bir merkezde toplanmaması, veri temelli izleme süreçlerini sınırlamakta ve standart bir sistem oluşturulmasını engelleyebilmektedir.

5.2.13. Teknolojik İmkanların Kullanımı

Günümüzde eğitim teknolojileri, öğrenme süreçlerini kolaylaştıran, ölçülebilir kılan ve bireyselleştirilmiş öğretimi mümkün hâle getiren güçlü araçlardır.⁶⁶ Literatürde hafızlık eğitiminin geleneksel öğretici-öğrenci etkileşimiyle yürütüldüğü ve eğitim sürecinde etkin dijital araçların sistematik biçimde kullanılmadığı vurgulanmaktadır.⁶⁷ Bundan dolayı ses kayıt analizleri, mobil uygulamalar ve izleme sistemleri gibi teknoloji tabanlı çözümlerin yaygınlaştırılmasına gereksinim vardır.

Teknoloji, hafızlık öğretiminde yalnızca yardımcı bir araç değil,

Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi Protokolü, Protokol (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2019) (Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü).

⁶³ Yavuziğit, *Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Eğitimi: Bir Meta-Sentez Çalışması*.

⁶⁴ Elif Mete, *Proje İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kurslarında Yürütülen Hafızlık Eğitimi Süreçlerinin Karşılaştırılması (İstanbul Avrupa Yakası Örneği)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

⁶⁵ Şeyma Şengül- Eyüp Şimşek, "Öğreticilere Göre Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Uygulamasına İlişkin Sorunlar", *Diyanet İlmi Dergi* 60/3 (2024), 1117-1144.

⁶⁶ Mohamed Akhiruddin İbrahim vd., "Digital Tools Revolutionizing Tahfiz Al-Quran Learning Processes", *Journal Of Electrical Systems* 20/10 (2024), 4970-4978.

⁶⁷ İbrahim Dikmen, *Hafızlık Proje Okullarındaki Öğrencilerin Teknolojiye Tekno-Dindarlığa Yönelik Tutumları: Düzce İli Örneği* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

süreci düzenli ve sistematik hâle getiren stratejik bir unsurdur. Öğrencinin kendi ezber ilerlemesini dijital platformlardan takip edebilmesi, günlük kayıtlarını analiz edebilmesi ve hatalı okuduğu yerleri anında görebilmesi öğrenme verimliliğini artırabilir. Benzer şekilde öğrencilerin elektronik izleme sistemleri üzerinden gelişimi takip etmesi, eksik sayfaları işaretlemesi, haftalık raporlar oluşturmaları ve velilerle anlık iletişim kurması süreci daha şeffaf ve ölçülebilir kılabilir. Velilerin dâhil olabildiği mobil uygulamalar ise öğrencinin evdeki tekrarlarını kayıt altına alarak kurum-aile koordinasyonunu güçlendirebilir.⁶⁸

Bu çerçevede teknoloji kullanımının, hafızlık eğitiminin mevcut yapısını dönüştüren ve yeniden tanımlayan bir unsur olarak ele alınması mümkündür. Böylece hafızlık eğitimi, yalnızca sonuç odaklı bir faaliyet olmaktan çıkarak süreç temelli, izlenebilir ve karşılaştırılabilir bir öğrenme alanı niteliği kazanmaktadır.

5.2.14. Fizîkî ve Çevresel Etkenler

Hafızlık eğitiminin başarısını etkileyen temel unsurlardan biri, mekânın niteliği ve çevresel şartların eğitim psikolojisine uygunluğudur. Yoğun dikkat ve uzun süreli konsantrasyon gerektiren bu süreçte, mekânların rastgele düzenlenmesi öğrencinin zihinsel akışını olumsuz etkileyebilmektedir. Ne var ki birçok kurumda oda düzeni, ışıklandırma, akustik yapı ve çalışma alanlarının ergonomisi yeterince gözetilmediğinden, ezber performansı doğrudan zayıflayabilmektedir.⁶⁹

Gürültü, hafızlık yapan öğrencinin dikkatini en fazla dağıtan etkenlerin başında gelir.⁷⁰ Şehir içi trafik sesleri, bina içi hareketlilik veya sınıflar arası uğultu öğrencinin zihinsel bütünlüğünü bozarak ezberin sürekliliğini kesintiye uğratar; bu durum motivasyon kaybı ve ezber süresinin uzaması gibi sonuçlar doğurur. Bu nedenle kurslarda akustik paneller, yalıtım sistemleri ve sessiz çalışma bölümlerinin oluşturulması modern eğitim anlayışının gereğidir.

⁶⁸ Süleyman Kablan, "Kur'ân-I Kerîm Hafızlığının Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Alanında Eğitim Teknolojileri Kullanımı Merkezli Bir Öneri", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 5/2 (2021), 739-765.

⁶⁹ Ünsal, *Günümüz Kur'an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri* (İstanbul Örneği).

⁷⁰ Sait Tüzel, "Sınıf İçi Gürültünün Öğrencilerin Dinleme Sürecindeki Bilişsel Performansına Etkisi / Effects Of Classroom Background Noise On Cognitive Performance Of Listening Process In Secondary School Students", *Eğitimde Kuram ve Uygulama* 9/4 (2013), 363-378.

Bir diğer önemli eksiklik ise bireysel çalışma alanlarının yetersizliğidir.⁷¹ Kalabalık ve sürekli hareket hâlindeki bir ortamda öğrenci zihinsel yoğunlaşma sağlayamayabilir. Bu nedenle öğrencilere özel ezber odaları veya sessiz çalışma köşeleri tahsis edilebilir. Bu alanların doğal ışık alması, sade ve düzenli olması, psikolojik rahatlığı artırarak ezberi kolaylaştırabilir. Ergonomik mobilyaların kullanılmaması ise uzun süreli oturumlarda fiziksel rahatsızlık ve dikkat kaybına yol açabilir. Eğitim mekânları beden sağlığını destekleyen tasarımlarla oluşturulduğunda zihinsel performans da artabilir.

Fizikî yetersizlikler yalnızca öğrenciyi değil, öğreticiyi de zorlayabilir. Uygun olmayan sınıf düzeni ses kontrolünü güçleştirebilir; öğretici sınıf yönetimi ve bireysel rehberlik sırasında fazladan enerji harcayabilir, bu da pedagojik verimliliği düşürebilir.⁷²

5.2.15. Toplumun Hafızlığa Bakışı

Toplumun bazı kesimlerinde hafızlık, derinlikli ve çok boyutlu bir eğitim sürecinden ziyade, daha çok bir unvan yahut sembolik bir kimlik olarak anlaşılabilmektedir. Bu tür bir algı, hafızlık eğitiminin zihinsel gayret, psikolojik sebat, ahlâkî olgunlaşma ve manevî gelişim gibi unsurların yeterince idrak edilememesine yol açmaktadır.⁷³ Böyle bir yaklaşım, hafızlık sürecini yalnızca sonuç odaklı bir kazanıma indirgerken, sürecin ardındaki uzun soluklu emeği ve disiplinli çabayı görünmez kılabilir. Neticede hafızlığın bilimsel ve manevî mahiyeti, toplumda çoğu zaman daraltılmış bir çerçevede değerlendirilmekte ve bu durum sürecin hak ettiği itibarı tam anlamıyla bulmasını güçleştirebilmektedir.

Hafızlık, sabır, azim ve istikrar gerektiren; bireyin yalnızca zihinsel kapasitesini değil, ahlâkî duruşunu ve manevî derinliğini de şekillendiren bir emek sürecidir. Toplumsal algının bu derinliği yeterince yansıtamaması, zaman zaman hafızlardan gerçekçi olmayan beklentilerin

⁷¹ Cemil Osmanoglu- Ferda Aslan, "Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/47 (2019), 175-232.

⁷² Duygu Kozan vd., "Öğrenme Ortamlarının Fiziksel Düzeni Açısından Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19/4 (2019), 1177-1189.

⁷³ Seyhan Yıldırım, *Sosyolojik Açıdan Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenciler (Elâzığ Örneği)* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

oluşmasına ya da sürecin zorluklarını göz ardı eden haksız eleştirilere zemin hazırlayabilmektedir.⁷⁴ Bu bağlamda hafızlık, yalnızca bireysel bir başarı göstergesi olarak değil aynı zamanda ahlâkî ve manevî sorumluluklar yükleyen bir kazanım olarak değerlendirilmediğinde, hafızların toplumsal işlevleri de sınırlı bir çerçevede algılanabilmektedir. Böylece hafızlık, sahip olduğu derinlikli anlam ve işlevden uzaklaştırılarak sembolik bir statüye indirgenme riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir.

5.2.16. Uluslararası Hafızlık Eğitim Modellerinin İncelenmesi

Türkiye'deki lisansüstü literatürde uluslararası hafızlık modellerine ilişkin çalışmaların sınırlılığı, bu konudaki önemli bir akademik boşluğa işaret etmektedir.⁷⁵ Avrupa, Malezya, Endonezya, Pakistan, Senegal ve Afganistan'daki çeşitli İslâmî kurumlardaki uygulamalar, Türkiye'nin hafızlık geleneğine katkı sunabilecek nitelikte olmasına rağmen, bu modelleri pedagojik, idarî, sosyo-kültürel ve teknolojik boyutlarıyla karşılaştırmalı biçimde ele alan tezlerin azlığı literatürde ciddi bir eksiklik oluşturmaktadır.⁷⁶

Uluslararası örnekler çoğunlukla;

- Bireyselleştirilmiş öğretim planları,
- Akademik başarı ile hafızlığın dengeli yürütülmesi,
- Güçlü mezun takip sistemleri,
- Dijital platformların etkili kullanımı,
- Kurumsal disiplin ve profesyonel öğretici kadroları gibi yönleriyle

öne çıkmaktadır. Ancak Türkiye'deki tezlerin çok azı bu uygulamaları karşılaştırmalı olarak analiz etmiş, Türk eğitim sistemine uyarlanabilir yönlerini tartışmıştır. Bu eksiklik hem ulusal modellerin yenilenmesini hem de kurumların kendilerini uluslararası standartlarla mukayese etmelerini zorlaştırabilir. Türkiye'nin köklü hafızlık birikimine rağmen

⁷⁴ Sema Karagöz, "Hafızlık Deneyiminin Psikolojik Yaklaşımla İncelenmesi", *Bilimname* 1/49 (2023), 31-75.

⁷⁵ Hatice Şahin, *İslam Kültür Tarihinde "Kur'ân Hıfzı" Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri Tridation Of Holy Quran Memorization In Cultural History Of Islam And Today's Methods Of Application* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011).

⁷⁶ Mohammad Anwar Darman, *Son Yüzyılda Afganistan'da Kur'ân ve Kıraat Eğitimi (Hafızlık ve Kurrâlık Müessesesi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

kendi modelini küresel ölçekte konumlandırılamamasının başlıca sebepleri ise:

- Diğer ülkelerdeki uygulamalara dair sistematik veri eksikliği,
- Politika geliştiricilerin uluslararası modellerden yeterince haberdar olmaması,
- Tezlerde küresel literatürün sınırlı düzeyde kullanılmasıdır.

Netice itibarıyla uluslararası hafızlık modellerinin derinlikli biçimde incelenmesi hem Türkiye’deki eğitimin niteliğini artırabilir hem de yerli hafızlık geleneğinin küresel görünürlüğünü güçlendirebilir.

Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye’de hafızlık eğitimi sahasında yapılmış lisansüstü tezler, araştırma ve eğitim süreçlerine dair ortaya koydukları bulgular çerçevesinde ele alınarak mevcut uygulamaların eksik yönleri analiz edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde, hafızlık eğitiminin yalnızca Kur’ân-ı Kerîm lafzının ezberlenmesine indirgenemeyecek derecede geniş bir mahiyet arz ettiği bilişsel, psikolojik, pedagojik, sosyal ve manevî boyutların birbirini tamamlayan unsurlar hâlinde iç içe geçtiği açıkça ortaya konulmuştur. Araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. İncelenen tezlerde öne çıkan önemli sonuçlardan biri, öğrenci motivasyonunun süreçten önemli derecede etkilenmesi nedeniyle istikrarlı biçimde devam etmemesidir. Başlangıçta yüksek seyreden ilgi ve isteğin zamanla azaldığı ve bu durumun çoğu kez tükenmişlik hissi, performans baskısı ve yetersizlik algısıyla irtibatlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgu, hafızlık eğitiminin sürdürülebilirliğinin yalnızca eğitim yöntemlerine değil, öğrencinin içsel motivasyonunu besleyen manevî iklim ve psikolojik destek mekanizmalarına da sıkı biçimde bağlı olduğunu göstermektedir.

2. Tezlerin incelenmesine dayalı bu araştırma, hafızlık kurumlarında genel olarak bireysel öğrenme farklılıklarının yeterince dikkate alınmadığını ve ekseriyetle tek tip bir öğretim anlayışının benimsendiğini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin öğrenme hızları, bilişsel kapasiteleri ve ezber stratejileri arasındaki farklılıkların göz ardı edilmesi, bazı öğrenciler açısından süreci zorlaştırmakta, bu durum ise uyum problemlerine yol açmaktadır.

3. Tezlerin vurguladığı bir diğer sonuç ise hafızlık sürecinde öğrencilerin sosyal etkileşim ve oyun ihtiyacının yeterli ölçüde

karşılanmadığıdır. Yoğun ezber programları sebebiyle sosyal ihtiyaçların ve hareket temelli-oyun etkinliklerinin sınırlı kalması, öğrencinin psikolojik dayanıklılığını zayıflatmakta ve sürecin monoton bir mahiyet kazanmasına yol açmaktadır.

4. Veli, öğretici ve öğrenci arasındaki iletişimin zayıf ve düzensiz olması da tezlerde sıklıkla vurgulanan problem alanları arasında yer almaktadır. İletişim kanallarının sistematik biçimde işletilememesi, öğrencinin yaşadığı akademik ve psikolojik güçlüklerin geç fark edilmesine, ev ile kurum arasında uyumsuzluğun derinleşmesine ve öğrencinin kendisini yalnız hissetmesine sebebiyet vermektedir. Bu durum, özellikle ergenlik devresindeki öğrenciler açısından sürece yabancılaşma ve kopma riskini artırmaktadır.

5. Eğiticilerin pedagojik yeterliliğinin hafızlık eğitiminin niteliğini doğrudan etkilemesi de lisansüstü tezlerin vurguladığı bir sonuç olarak karşımızda durmaktadır. Pedagojik formasyon eksikliği, öğreticilerin öğrencinin gelişim seviyesini, öğrenme ritmini ve psiko-sosyal ihtiyaçlarını isabetle değerlendirmesini güçleştirmektedir.

6. Hafızlık eğitim süreçlerindeki performans değerlendirme ölçütlerindeki kurumsal ve bireysel farklılıklar, hafızlık belgesinin güvenilirliğini tartışmalı bir zemine taşımaktadır.

7. İncelenen tezlerin işaret ettiği bir diğer sonuç, hafızlık eğitiminin çoğu zaman lafzî ezberle sınırlı tutulduğunu ve anlam boyutunun geri planda bırakıldığını ortaya koymaktadır. Oysa anlam merkezli yaklaşımların, ezberin kalıcılığını artırmaya ve öğrencinin Kur'ân'la daha derin bir bağ tesis etmesine katkı sağladığına işaret edilmektedir.

8. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yetersizliği, hafızlık sürecinde karşılaşılan önemli yapısal eksikliklerden biri olarak öne çıkmaktadır. Performans kaygısı, özgüven kaybı ve tükenmişlik gibi duygusal yüklerin profesyonel destek olmaksızın idare edilmesi sürecin yarıda terk edilme riskini artırmaktadır.

9. Hafızlık sonrası takip mekanizmalarının zayıflığı, ezberin muhafazası aşamasının ihmal edilmesine ve uzun vadede ezber kazanımlarının zayıflamasına sebep olmaktadır.

10. Tezlerde ayrıca disiplinler arası yaklaşımın sınırlı kaldığı psikoloji, sosyoloji, bilişim ve eğitim teknolojileriyle yeterli entegrasyonun sağlanamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

11. Kurumlar arası iş birliği, ortak eğitim süreçlerinin uyumu ve teknolojik imkânların istifadeye sunulması hususlarında da ciddi yapısal

eksiklikler mevcuttur. Fizikî ve çevresel şartların pedagojik ilkelere uygun şekilde düzenlenmemesi, hafızlık sürecinin verimliliğini doğrudan etkilemektedir.

12. Toplumun hafızlığa bakışındaki yüzeysellik ve uluslararası hafızlık modellerine dair akademik çalışmaların sınırlı oluşu, hafızlık eğitiminin hem toplumsal hem de küresel ölçekte hak ettiği mevkiye ulaşmasını güçleştiren unsurlar arasında yer almaktadır.

Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgular, hafızlık eğitiminin pedagojik, psikolojik, idarî ve çevresel boyutları itibarıyla geliştirmeye açık yönler barındırdığını göstermektedir. Aşağıda sunulan değerlendirmeler, sürecin daha nitelikli, sürdürülebilir ve öğrenci merkezli bir yapıya kavuşmasına katkı sunmayı hedefleyen öneriler mahiyetindedir.

1. Hafızlık eğitiminin uzun soluklu ve üst düzeyde gayret gerektiren yapısı nedeniyle motivasyonun sürekliliğini hafızlık eğitiminin her bir sürecine yaymak gerekmektedir. Bu sebeple öğrencilerin içsel motivasyonlarını sürdürebilmek amacıyla manevî rehberlik, psikolojik destek ve ödül-geri bildirim temelli motivasyon programları yapılandırılmalıdır.

2. Hafızlık sürecinde öğrenme hızı, ezber yöntemi ve bilişsel kapasite bakımından öğrenciler arasında belirgin farklılıklar bulunduğunu ortadadır. Bu sebeple hafızlık eğitiminde öğrencilerin bilişsel öğrenme hızlarındaki farklılıklar dikkate alınarak esnek, bireyselleştirilmiş öğretim modelleri geliştirilmelidir.

3. Küçük yaşta hafızlığa başlayan öğrenciler için programların gelişim özellikleriyle uygun biçimde yapılandırılması özel bir önem taşımaktadır. Ezber yükünün aşamalı olarak artırılması, oyun ve hareket temelli faaliyetlerin programa alınması ve dinlenme sürelerinin pedagojik esaslara göre düzenlenmesi, eğitim ortamlarının sosyal gelişimi destekleyici imkânlar sunacak şekilde düzenlenmesi önem arz etmektedir.

4. Hafızlık eğitiminin sağlıklı biçimde yürütülebilmesi, veli, öğretici ve öğrenci arasındaki iletişimin düzenli ve sistematik olmasına bağlıdır. Kurumlarda düzenli geri bildirim, rehberlik toplantıları ve yapılandırılmış iletişim kanalları oluşturularak üçlü etkileşim güçlendirilmelidir.

5. Hafızlık öğreticilerinin pedagojik yeterliklerinin geliştirilmesi, eğitimin niteliğini doğrudan etkileyen önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple öğretmenler için zorunlu pedagojik

formasyon, gelişim psikolojisi ve rehberlik temelli hizmet içi eğitim programları yaygınlaştırılmalıdır.

6. Performans değerlendirme ölçütlerinde kurumlar arasında belirli farklılıkların ortadan kaldırılması amacıyla asgarî standartları belirleyen ortak bir ölçme ve değerlendirme çerçevesinin oluşturulması, sürecin daha şeffaf ve tutarlı hâle gelmesine katkı sağlayabilecektir.

7. Hafızlık eğitiminin öğrencilerin bilişsel gelişim durumları da gözetilerek Kur'ân'ın anlam dünyasını merkeze alan tefsir, bağlam ve değer temelli öğrenme yaklaşımlarıyla desteklenmelidir.

8. Hafızlık sürecinde rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin düzenli ve erişilebilir olması, kurumsal bir zorunluluk haline getirilmelidir.

9. Hafızlık eğitimi sonrasında ezberin muhafazasına yönelik takip mekanizmalarının oluşturulması, kazanımların devamlılığı açısından önem arz etmektedir. Mezun hafızlara yönelik tekrar programları, izleme sistemleri ve sürekliliği destekleyen kurumsal takip modelleri geliştirilmelidir.

10. Hafızlık eğitiminin çok boyutlu yapısı dikkate alındığında, bu alanda yapılacak akademik çalışmalarda disiplinler arası yaklaşımların benimsenmesi önem taşımaktadır. Psikoloji, sosyoloji ve eğitim bilimleriyle kurulacak bilimsel etkileşimler, daha derinlikli analizlerin yapılmasına imkân tanıyacaktır.

11.Örgün eğitimle birlikte hafızlık uygulamalarında kurumlar arasında düzenli ve koordineli bir iş birliği zaruret arz etmektedir. Yetki ve sorumluluk alanlarının netleştirilmesi, uygulamalardaki problemlerin azaltılmasına katkı sağlayabilir.

12.Eğitim teknolojilerinin hafızlık sürecine entegre edilmesi, bireyselleştirilmiş teknolojik öğrenme imkânlarının artırılması, dijital takip sistemleri ve geri bildirim araçlarının geliştirilmesi, öğrencinin kendi gelişimini müşahade etmesine ve sürece daha aktif biçimde katılmasına imkân tanıyabilir.

13.Hafızlık eğitiminin icra edildiği mekânların dikkat ve yoğunlaşmayı destekleyen fizikî şartlara sahip olması, öğrenme verimliliğini artırabilir. Sessiz çalışma alanları, ergonomik düzenlemeler ve uygun ışıklandırma, bilişsel konforu destekleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Fizikî çevrenin iyileştirilmesi hem öğrenci hem de öğretici açısından sürecin daha sağlıklı işlemesine katkı sağlayabilir.

14.Hafızlık eğitiminin niteliğini görünür kılacak toplumsal farkındalık çalışmaları yapılmalı ve uluslararası hafızlık modelleri üzerine karşılaştırmalı akademik araştırmalar teşvik edilmelidir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Abdullah vd. "Hafız İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Eğitimine İlişkin Öğretici ve Öğrenci Görüşleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 17/68 (2018), 1453-1475. <https://doi.org/10.17755/esosder.363850>
- Algur, Hüseyin. *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Algur, Hüseyin vd. "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Tutum ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 24/2 (2024), 639-667. <https://doi.org/10.33415/daad.1479927>
- Altıntaş, Mustafa Cabir. "Hafızlık Eğitimi ile Örgün Öğretimin Bütünleşmesinde Öğretmen Perspektifleri: Bir Durum Çalışması". *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 9/2 (2025), 312-348. <https://doi.org/10.52115/Apjir.1744171>
- Avclar, Sümeyye. *Hafızlık Proje Okullarında Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psiko-Sosyal Durumları ile Motivasyon Düzeylerinin İncelenmesi*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Baydemir, Ayşegül. *Günümüz Hafızlık Kur'an Kurslarında Kıraat Eğitiminin Gerekliliği ve Problemleri (Elazığ İli Örneği)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Cebeci, Suat. "Kur' An Öğretim Geleneği Olarak Hafızlık Eğitimi". *Diyanet İlmi Dergi* 46/4 (2010), 8-21.
- Cingöz, Abdüssamet. *Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesinin Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Darman, Mohammad Anwar. *Son Yüzyılda Afganistan'da Kur'ân ve Kıraat Eğitimi (Hafızlık ve Kurrâlık Müessesesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Demirel, Kübranur. *Hafızlık Kur'an Kurslarında Terk: Bir Durum Çalışması*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Dikmen, İbrahim. *Hafızlık Proje Okullarındaki Öğrencilerin Teknolojiye Tekno-Dindarlığa Yönelik Tutumları: Düzce İli Örneği*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

- Gökdemir, Ahmet. "Osmanlı Kur'ân Eğitim Merkezleri: Dârülkurrâlar ve Sıbyan Mektepleri". *Edebi İslamiyat Dergisi* 1/2 (2017), 43-60.
- Günaydın, Ahmet vd. "Öğretmenlerin Velilerle Etkili İletişimlerine ve İş Birliğine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi". *Ulusal Eğitim Dergisi* 4/1 (2024), 422-435. <https://doi.org/10.5281/Zenodo.10605815>
- Güneş, Adem. "Hafızlık Eğitiminin Öğrencilerin Sosyal ve Öz güven Gelişimlerine Etkisi -Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan İHO Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 1/53 (2020), 263-286. <https://doi.org/10.29288/İİted.699576>
- Güneş, Adem. *Türkiye'de Yeni Bir Model Olarak Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık -Bir Durum Analizi-*. 1 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2020.
- Güngör, Öznur. *Klasik ve Modern Sistemde Hafızlık Yapan Bireylerde Öznel İyi Oluş Ve Sosyal Kaygı İlişkisi Üzerine Bir Çalışma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Havuz, Hasan Hüseyin. "Kur'ân Okuma Dersi Ölçme ve Değerlendirme İlkeleri". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2023), 214-253. <https://doi.org/10.31121/tader.1140469>
- İbrahim, Mohamed Akhiruddin vd. "Digital Tools Revolutionizing Tahfiz Al-Quran Learning Processes". *Journal Of Electrical Systems* 20/10 (2024), 4970-4978. <https://journal.esrgroups.org/jes/Article/View/6171>
- İrem Doğan, Cemil Osmanoğlu. "Türkiye'de Hafızlık Eğitiminin Problemleri Üzerine Bir İnceleme". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1/16 (2023), 149-174. <https://doi.org/10.53112/tudear.1359005>
- Kablan, Süleyman. "Kur'ân-I Kerîm Hafızlığının Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Alanında Eğitim Teknolojileri Kullanımı Merkezli Bir Öneri". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 5/2 (2021), 739-765.
- Karagöz, Sema. "Hafızlık Deneyiminin Psikolojik Yaklaşımla İncelenmesi". *Bilimname* 1/49 (2023), 31-75. <https://doi.org/10.28949/bilimname.1229746>
- Karakaya, Ayşe. *Türkiye'de Hıfz Eğitimi -Ankara Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Kıral, Bilgen. "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/15 (2020), 170-189.

- Kocaman, Kasım- Özkaplan, Büşra Nur. "Paydaş Görüşlerine Göre Hafızlık Eğitimi Veren Kur'an Kurslarında PDR Hizmetleri". *Talim Dergisi* 7/2 (2023), 200-226.
- Koç, Ahmet. "Öğreticilere Göre Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi: Bir Meta-Sentez Çalışması". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 7/2 (2024), 335-369. <https://doi.org/10.52637/kiid.1507874>
- Korkmaz, Mehmet. "Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterliliklerine İlişkin Algıları". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/1 (2011), 109-142.
- Kozan, Duygu Vd. "Öğrenme Ortamlarının Fiziksel Düzeni Açısından Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19/4 (2019), 1177-1189. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/848571>
- Kuloğlu, Rahime- Kanger, Faruk. "Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesinin Yönetimsel Açıdan Değerlendirilmesi". *Usl İslam Araştırmaları* 38/38 (2022), 139-170. <https://Doi.Org/10.56361/Usl.1145930>
- Marega, Abdou Wadoud. *Türkiye ve Senegal'de Takip Edilen Hafızlık Programının Karşılaştırılması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Mete, Elif. *Proje İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kurslarında Yürütülen Hafızlık Eğitimi Süreçlerinin Karşılaştırılması (İstanbul Avrupa Yakası Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Okul-Kur'an Kursu İş Birliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi Protokolü*. Protokol. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2019. Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. https://hafiz.meb.gov.tr/pdf/MEB_DIB_Protokol.pdf
- Mutlu, Mehmedhan- Yıldız, Özer. "10-14 Yaş Grubu Çocukların Sosyal Beceri Gelişiminde Oyunun Etkisinin Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi". *Türk Spor Bilimleri Dergisi* 8/2 (2025), 74-88. <https://doi.org/10.46385/tsbd.1777634>

- Osmanoğlu, Cemil. "Hafızlık Eğitiminde Bilişsel Hazırbulunuşluluk". *Erciyes Akademi* 36/4 (2022), 2065-2085. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1194478>
- Osmanoğlu, Cemil- Aslan, Ferda. "Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/47 (2019), 175-232.
- Özbek, Ömer- Çevik, Gamze. "Hıfzı Korumanın Önemi -Bazı Uygulama ve Tavsiyeler-". *Tafsir* 3/2 (2023), 18-41.
- Özkaplan, Büşra Nur. *Hafızlık Eğitimindeki Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi (Manisa İli Örneği)*. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Öztürk, Zeynep. *Değer Odaklı Manevi Destek Uygulamasının Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik İyi Oluşuna Etkisi*. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Şahin, Fatma. *Amaç-Araç Dengesi Açısından Hafız Adayları, Velileri ve Öğreticilerin Hafızlık Algıları*. Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Şahin, Hatice. *İslam Kültür Tarihinde "Kur'ân Hıfzı" Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri-Tridation of Holy Quran Memorazition in Cultural History of Islam And Today's Methods of Application*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Şekerci, Abdülkadir- Çakmak, Ahmet. "Hafızlık Eğitiminde Kur'an Kursu Terki". *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (2023), 359-392. <https://doi.org/10.14395/hid.1230810>
- Şengül, Şeyma- Şimşek, Eyüp. "Öğreticilere Göre Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Uygulamasına İlişkin Sorunlar". *Diyanet İlmi Dergi* 60/3 (2024), 1117-1144. <https://doi.org/10.61304/did.1438432>
- Şirin, Sümeyye. *Hafızlık Eğitimi'nin Bilişsel İşlevlere Etkisi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Taşkın, Mine- Osmanoğlu, Cemil. "Hafızlığı Muhafaza Yöntemleri: Hafızlığı Muhafaza Edenler Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2024), 370-398. <https://doi.org/10.51702/Esoguifd.1392632>

- Tuncel, Emrullah. "Örgün Eğitim Eşliğinde Hafızlık Deneyimine Dair Nitel Bir Araştırma: İlk Emir Koleji Örneği". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 233-261. <https://doi.org/10.46353/K7auifd.994539>
- Tunçer, Mustafa. "Nitelikli Hâfızlık Eğitiminde Ezberin Mana ile Bütünleştirilmesinin Önemi". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 20/2 (2020), 615-635. <https://doi.org/10.33420/marife.810584>
- Tüzcel, Sait. "Sınıf İçi Gürültünün Öğrencilerin Dinleme Sürecindeki Bilişsel Performansına Etkisi / Effects of Classroom Background Noise on Cognitive Performance of Listening Process in Secondary School Students". *Eğitimde Kuram ve Uygulama* 9/4 (2013), 363-378.
- Uğur, Elif. *İdareci, Öğretici ve Öğrenci Görüşlerine Göre Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Uygulamasının Değerlendirilmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ültay, Eser vd. "Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi". *İbad Sosyal Bilimler Dergisi* 1/10 (2021), 188-201. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1545984>
- Ünsal, Bilal. *Günümüz Kur'an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Ürkmmez, Ahmed. "Kur'ân Ezberine Anlam Katma Teşebbüsleri: 'Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili' Eserinin Değerlendirilmesi". *Eskiyeni* 1/39 (2019), 301-322. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3456855>
- Yağcı, Samet. *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Hafızlık Eğitimine Yönelik Tutumları (Ege Bölgesi Örneği)*. İzmir: Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.
- Yavuz, Ümran. *Hafızlık Öğreticilerinin Mesleki Yeterliliklerine İlişkin Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (İstanbul Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Yavuzyiğit, Sevgi. *Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Eğitimi: Bir Meta-Sentez Çalışması*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Yıldırım, Seyhan. *Sosyolojik Açıdan Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenciler (Elazığ Örneği)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

- Yıldız, Fikret. *Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Problemler (Eskişehir İli Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yusufoğlu, Kevser. *İmam Hatip Ortaokullarında Örgün Eğitimle Hafızlık Projesinin Uygulanması ve Yönetimine Dair Paydaş Görüşlerinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.